

BIBLIANA

revue o umění pro děti a mládež

XXVIII. ročník
Cena / 0,70 €

2021 / 3

obsah

Peter Naščák

SVEDERNÍCKY ZÁZRAK
(K nedožitým 100 rokom
Ferdinanda Hložníka) / 1

Peter Tvrdoň

POSLEDNÝ LIST JEDNÉMU Z POSLEDNÝCH
VELKÝCH
(Za Dušanom Rollom) / 6

Alexander Halvoník

BUVIK NEBUVINKÁ
(K tridsiatemu výročiu vzniku Vydavateľstva
BUVIK) / 8

Dávid Dziak

POKLADY POKLADOVÉ I PRÁZDNE
TRUHLICE
(Slovenská poézia pre deti a mládež 2020) / 12

Peter Tvrdoň

K 50. VÝROČIU 30-TYCH NARODENÍN
(Blahoželanie riaditeľa BIBIANY šéfredaktorovi
Bibiany) / 24

Marta Žilková

A PREDSA SA TOČÍ!
(K životnému jubileu Ondreja Sliackeho) / 26

Ján Gallik

POVEŠŤ AKO TÚŽBA ČI SEN
(O knihe Najkrajšie slovenské povesti) / 30

Lenka Dzadíková

„MÁM DES, ŽE DIEŤA SA PRI PREDSTAVENÍ
NUDÍ.“
(Rozhovor s bábkarskou a kostýmovou
výtvarníčkou Evou Farkašovou) / 34

Dávid Dziak

KÁNONY A KANÓNY SLOVENSKEJ
LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ PO ROKU
1989 (VI.)
(Eva Vitézová, Bibiána Hlebová) / 44

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2020
/ 54

Milena Šubrtová

CESTA NEJEN DOMŮ...
(Listy spoza Moravy) / 58

Magda Baloghová

ODÍŠIEL V ČASE PADAJÚCICH HVIEZD
(Za Jánom Turanom) / 61

RECENZIE / 64

Patricia Karnišová / Marek Vadas: Krutá
Marta; **Zuzana Stanislavová** / Lorenz Pauli:
Rigo a Róza (28 príbehov zo ZOO a zo života)

Gabriela Mikulčíková

BOLI SME ONLINE / 68
VÝSTAVY V BIBIANE / 72

titul

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Jazyková korektúra Gabriela Mikulčíková

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY

Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava

tel. 02/54 41 84 88 IČO: 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Finist

Tlač Commercium, spol. s r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárnská 12091, 831 04 Bratislava
bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Číslo vyšlo v septembri 2021

Autorom ilustrácií v revue 3/2021 je Ferdinand Hložník

Na obálke sú ilustrácie z knihy Eleonóry Gašparovej Haló, hľadá sa braček

ISSN 1335-7263

PETER NAŠČÁK

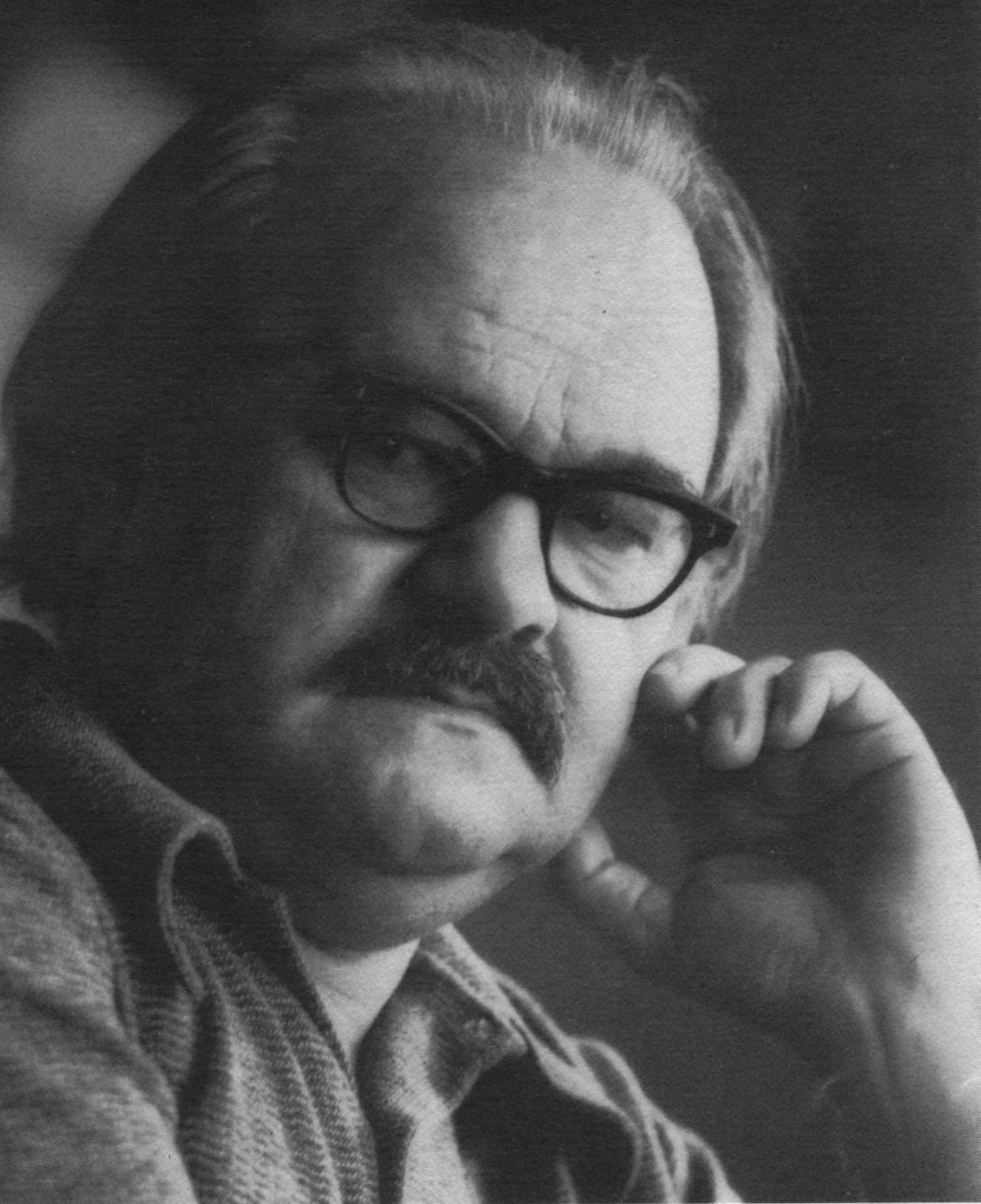
K nedožitým 100 rokom akademického maliara Ferdinanda Hložníka

Svedernický zázrak

Živiť sa umením je luxus, ktorý si nie každý môže dovoliť. To je azda pravda platná v ktorejkoľvek dobe a extra vo výtvarnom umení. Súčasne to môže byť dôvod, prečo si nevieme tak ľahko spomenúť na súrodencov maliarov, ilustrátorov či sochárov, zatiaľ čo pri iných profesiách nám to vôbec nerobí problém (keďže existencia rodinnej firmy či dielne je vcelku bežná). O čo raritnejšia je potom situácia, keď z jednej rodiny vstúdu dvaja vynikajúci „maliaro-illustrátori“?!

Celé sa to začalo v rodine tesárskeho majstra Imricha Hložníka, ktorý mal s manželkou Máriou troch synov a dve dcéry. Začiatok ako z rozprávky. Keď sa prvý zo synov, Vincent, rozhodol skúsiť šťastie na umeleckých štúdiách v Prahe a dokonca sa kreslením (aj na dnešné pomery netradičným povoláním) začal živiť, divil sa ne jeden obyvateľ Svederníka, malebnej dedinky pri Žiline, kde Hložníkovi žili. Aké prekvapenie však muselo vyvolať rozhodnutie druhorodeného syna Ferdinanda, o ktorom tu bude reč, keď aj on sa chytil ceruzy a štetca a hneď po gymnáziu podľho na štúdiá na Oddelenie kreslenia a maľovania pri Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave! To znie nepravde-

podobne aj na celoslovenské pomery, nielen na svedernické. Samozrejme, vôbec to nebolo také jednoduché, ako to vyzerá v tomto pokuse o biografickú rešerš. Je zrejmé, že rodina tesárskeho majstra si nemohla žiť na vysokej nohe. Neľahké vojnové časy však ešte skomplikoval nečakaný skon iba päťdesiatročnej hlavy rodiny – otca Imricha a onedlho po ňom aj matky, ktorá zomrela po zranení pri rúbaní dreva. Bolo to v čase, keď Ferdinand študoval iba na gymnáziu. Našťastie, Vincent sa rýchlo postavil na vlastné nohy a svojou podporou pomohol vyštudovať strednú aj vysokú školu mladšiemu bratovi. A tak rozprávka napriek tragickým peripetiám mohla pokračovať. Ferdinand sa vďaka vysokoškolskému štúdiu vyhne vojnovému utrpeniu na východnom fronte. Po vojne v roku 1946 ukončuje štúdium ako jeden z mála s titulom akademický maliar a súčasne s kvalifikáciou stredoškolského profesora kreslenia a zemepisu. Najbližšie roky využíva pedagogickú nadstavbu a učí ako stredoškolský pedagóg postupne na gymnáziách vo Sv. Jure a v Bratislave. S kariérou učiteľa sa však neuspokojí a jeho umelecké snaženie (už od čias štúdia a pokračujúce počas učiteľovania)

Ferenc Molnár

vyvrholí v roku 1952, kedy odchádza zo školstva a stane sa umelcom na voľnej nohe. Rozhodnutie je pochopiteľne determinované viacerými skutočnosťami. Ešte na vysokej škole sa stane členom dnes už legendárnej výtvarnej Skupiny 29. augusta. Koncom štyridsiatych rokov popri aktívnej voľnej tvorbe dostáva prvé objednávky na knižné obálky a napokon aj ilustrácie celej knižky. Ako plnohodnotný ilustrátor sa tak predstavuje v roku 1950 v knižke **Štvornohí priatelia** (V. Čaplina). Následne sa stáva pevnou súčasťou slovenskej povojnovej ilustračnej tvorby. V roku 1955 si zobral za manželku Libušu, povoláním učiteľku, a rok na to sa im narodil syn Juraj.

Ferdinand Hložník bol aktívny do posledných mesiacov svojho života. Ilustroval vyše päť desiatok knižiek pre deti aj dospelých, slovenskej aj zahraničnej proveniencie. Spomeňme aspoň **Explóziu** R. Morica (1951), **Zrkadielko** M. Haštovej (1958), **Žeriavček** J. Bodeneka (1960), **Dom v stráni** M. Kukučina (1961), **Bosého generála** H. Zelinovej (1962) či **Neprebudené-**

ho M. Kukučina (1968). Nezabudnuteľné sú jeho ilustrácie učebníc, najmä **Čítanka pre I. ročník ZDŠ** z roku 1962 a **Šlabikár pre I. ročník ZDŠ** z roku 1965 a **Čítanka pre 4. ročník ZDŠ**, ktoré vychádzali v opätovných reedíciách. Od školských čias vystavoval skupinovo, následne (od roku 1962) aj samostatne doma i na svetových výstavách (Moskva, Brusel, Sao Paulo, Rím, Neapol, Berlín, Štokholm...). V roku 1967 získal významnú Cenu Cypriána Majerníka a v roku 1976 Cenu Fraňa Kráľa za dlhoročné pôsobenie a závažné výsledky v oblasti ilustračnej tvorby pre deti a mládež. Toľko k štatistike.

Umenie však nie je o číslach, nedá sa tak ľahko zmerať a nejde v ňom o kvantitu. Ide o pocit. Pocit každého čitateľa, či presnejšie recipienta, detského či dospelého, ktorý vezme do ruky knižku s Hložníkovými ilustráciami a očami z nich nasáva špecifickú vôňu. Z vône sa dostaví pocit. A až z pocitu Hložníkovho umenia spoznáme autorovo alter ego.

Samozrejme, môžeme sa pokúsiť jeho obrazy analyzovať. Ferdinand Hložník, ako mnohí jeho súputníci, bol

Michal Šteinhíbel: Za smidkou chleba, 1971

inšpirovaný **kubizmom**. Azda preto z väčšiny jeho ilustrácií i voľnej maľby vykúka **geometrismus**. Rovné čiary lemujujúce kompozície, figúry, predmety. Kruhy, štvorce, obdĺžniky, trojuholníky, diagonály. V plnofarebných ilustráciách detských knižiek nechýbal **ornamentalizmus**, hoci aj ten z najväčšej časti pozostával z opakovaných geometrických tvarov. V 40. a 50. rokoch išlo o ľahko čitateľnú, teda skôr **realistickú kresbu tušom s akvarelovým kolorovaním**. Tejto technike, pomerne obľúbenej v slovenskej ilustrátorskej tvorbe vyše polstoročia, zostal verný aj v nasledujúcich obdobiach. Zmenil sa však prístup k obrazu. Od 60. rokov pribúda spomínaný **geometrismus a štylizačná skratka**. Zo začiatku autor využíva **ostré až špicaté hrany**, aby v 70. rokoch prešiel k **oblakovito zaobleným kompozíciám**. Opakujú sa kruhové hlavičky, veselá farebnosť, slnko v pozadí. V detských knihách s témou vojny pre zmenu pristúpil k ponurejším zemitým farbám.

Ostré hrany, vystupujúce čiary a vyššia miera expresivity zostali naďalej platné najmä v ilustráciách knižiek pre dospelých. Tu dominovala kresba a maľba čiernym tušom, občas doplnená jednofarebnými prvkami (rôzne plochy, pozadia, predmety). Pochopteľne, ku klasike či vojnovéj téme pristupoval individuálne, preto aj tu vidíme rozdiely. Lyrickosť, expresia, apoziopéza, abstrakcia...

Ako maliar si prešiel rôznymi obdobiami a technikami. V akvareli bol náznakovitý – lyrickejší, v tempera a oleji vstupoval viac do priestoru a obrazy boli pastóznejšie. Hlavne v ranom období sa strieda vplyv neoimpresionistov a inšpirácie Picassovými vývinovými ob-

dobiami. V obrazoch však nájdeme aj slovenských modernistov, ktorých školou si prešiel počas štúdia. Od 60. rokov v jeho tvorbe nastupuje silná tendencia k abstraktizmu, hoci téma (figúra, krajina, vojna, SNP, vidiek, Svederník...) zostáva viac či menej dekódovateľná. Stále tu nachádzame zhluk viacerých izmov (kubizmus, futurizmus, surrealizmus...). Zapamätateľné sú **štylizované hlavy** a figuratívne kompozície. Za zmienku stoja tiež dve samostatné kategórie v jeho voľnej maliarskej tvorbe. Prvou sú **súbory sugestívnych tušových kresieb oravsko-kysuckej prírody vrátane ľudovej architektúry** z rodného kraja, kam sa opakovane vracal so svojím bratom Vincentom na produktívne plenérové pobyty. Druhou sú vysoko expresívne tempery s **protivojnovou témou**, ktoré boli vysoko oceňované. Aj pri pohľade na jeho maliarsku tvorbu sa dostavuje silný zážitok z videného, čo nás núti vrátiť sa k prvotnej myšlienke – zázračnému pocitu.

Ferdinand Hložník, ktorý by sa 18. novembra tohto roku dožil 100 rokov a od ktorého smrti uplynulo vo februári 15 rokov, nie je len mladším bratom Vincenta, ale skôr veľkým zázrakov slovenskej ilustrácie a maliarstva vôbec. Bol dôkazom i výsledkom zázračnej rodinnej spolupatričnosti, vďaka ktorej náš malý slovenský svet a nejednakrát i ten veľký spoza hraníc uzrel dva závideniahodné výtvarné talenty z jednej „rodičovskej dielne“. A preto aspoň takto symbolicky a aj v mene detského čitateľa blahoželáme a ďakujeme druhorodenému Hložníkovi synovi za zázračný pocit z jeho ilustrácie! ■

Anton Habovštiak: O kaštieli v šírom poli, 1968

Posledný list jednému z posledných veľkých

*Za Dušanom Rollom
(28. január 1928 – 29. júl 2021)*

PETER TVRDOŇ

Ahoj Dušan,

viem, že sa o Tebe popísalo už veľmi veľa nielen u nás doma, ale aj v zahraničí. Napriek tomu mi dovoľ podeliť sa s ľuďmi, ktorí Ťa poznali, o pár postrehov zo stretnutí s Tebou. Prvýkrát sme sa stretli pred niekoľkými desiatkami rokov vo vydavateľstve Mladé letá – Ty ako zástupca šéfredaktora, ja ako mladý „frkan“. Tak si ma totiž tituloval a vôbec mi to neprekážalo. Musím povedať, že tam u vás som zažil skutočnú školu života. Atmosféra, ktorá v tom čase v Mladých letách panovala, bola nepredstaviteľná. Bola tam skvelá partia zanietených ľudí, ktorá sa stretáva doteraz, aj keď je nás stále menej. K dobrej atmosfére vo vydavateľstve si veľkou mierou prispieval aj Ty s vtedajším riaditeľom Rudom Moricom. Boli ste skvelý tandem. Mal by som síce povedať trio, lebo vhodne Vás dopĺňala šéfredaktorka Lýdia Kyselová.

Netrvalo dlho a Ty si toho mladého frkana pomaly, ale isto uvádzal do problematiky vydávania detských kníh. Zoznámil si ma s množstvom ľudí zo spisovateľskej a ilustrátorskej obce. Ich zoznam by bol veľmi dlhý, no nedá mi, aby som nespomenul aspoň niekoľko mien. Či už to boli skvelí ilustráto-

ri Brunovský, Cipár, Bombová, Zimka, spisovateľa Ďuričková, Jarunková, Zamarovský, Zúbek, Feldek, Šikula, Jaroš a mnohí ďalší a ďalší.

Veľmi zaujímavé boli aj stretnutia vydavateľov detských kníh z rôznych krajín, ktoré prebiehali počas Bienále ilustrácií Bratislava a ktorých sme pravidelne brávali do Bzniec pod Javorinou, rodiska zakladateľky našej umeleckej detskej literatúry Ľudmily Podjavorinskej. To bolo slávy v tejto malebnej obci, keď sa z autobusu „vyvalilo“ množstvo známych autorov z viacerých štátov! Pamätáš tých skvelých ľudí, ktorí nás tam vítali so širokými úsmevmi a spevmi, v sprievode harmoniky? Dodnes si (ak sa nemýlim) pamätám ich mená: boli to páni Hargáš a Prokeš.

Po dlhých rokoch, keď sa naše cesty rozdelili, sme sa znovu stretli v BIBIANE. Z Teba sa medzitým stal bard slovenskej detskej literatúry. Ani ja som už nebol tým mladým frkanom a mohli sme pokračovať v našich rozhovoroch o umení. (Mám dojem, že vďaka Tebe sa na mňa čo-to nalepilo.)

Chodil si s nami roky do Bologne. Až tam človek pochopil, aké renomé si si vybudoval nielen v oblasti detskej

knihy. S Tebou sa ani po veľtrhu nedalo nerušené prechádzať, pretože sa pri Tebe každú chvíľu niekto pristavil: či už na rozhovor, alebo Ťa iba pozdraviť. Z týchto stretnutí som mal pocit, že si oveľa viac známy a vážený vo svete ako doma. To je však asi úděl všetkých ľudí, ktorí v živote niečo dokázali, čo prekročilo hranice nášho Slovenska.

A tak, keď si nedávno oslavoval okrúhle narodeniny, dlho sme rozmýšľali, čo Ti dať do daru. A dostali sme nápad:

Čo tak pomenovať jeden z výstavných priestorov v BIBIANE Tvojím me-

nom? Odvtedy sa výstavná sála na prízemí nazýva **Galéria Dušana Rolla**, čo sa návštevníci dozvedia aj z pamätnej tabule pri vstupe. Nevieť, či si bol jediným človekom, ktorý mal počas života vlastnú galériu. To však nie je podstatné, každopádne sa budeš môcť tam hore pochváliť, že Ty ju máš. Tam Ti to už nikto nebude závidieť. Sem tam sa zhora pozri, čo v nej vystavujeme, a ak by sa Ti niečo nepáčilo, daj nám vedieť. Všetky Ty sa už dajako vynájdeš, ako nám to oznámiť.

Tvoj kamarát Peter Tvrdoň ■

K tridsiatemu výročiu
vzniku Vydavateľstva BUVIK

ALEXANDER HALVONÍK

Buvik nebuviná

Vydavateľstvo BUVIK sa v dobrom zdraví dožíva tridsať rokov. Keď si uvedomíme, z koľkých ambiciózných vydavateľstiev založených v tých istých rokoch ako náš tridsaťročný jubilant, teda po zmene spoločenských pomerov v roku 1989, nezostal kameň na kameni a z ich ambícií sa dnes ani nezapráša, treba sa pýtať, čo udržalo toto nenápadné a nevnučujúce sa dieťa pre deti pri živote, navyše s prísľubom ďalšej budúcnosti.

Vydavateľstvo za svojej existencie priviedlo na svet okolo dvestoosemdesiat titulov, ktoré však vydaním ani zďaleka neskončili svoj život. Niektoré jeho knihy sa dožili desiatich vydaní a je pravdepodobné, že s novými generáciami mnohé z nich čaká ešte dlhá budúcnosť.

Zakladatelia (*Mária Števková, Daniel Hevier a Svetozár Mydlo*) vsadili na literatúru pre najmenšie deti. V rozpadajúcom sa systéme knižnej kultúry a zásadného posunu hodnotových orientácií však ani táto samozrejmä orientácia nebola bez rizika. Kolabujúci knižný trh si od vydavateľov vyžadoval predovšetkým vlastné cesty k čitateľovi i originálne prístupy k pro-

pagácii a reklame, ale najmä trpezlivú a neformálnu prácu a neošúchané formy komunikácie s potenciálnym detským percipientom. A práve v tomto sa vydavateľstvu podarilo niečo, čo by sa dalo nazvať malým zázrakom: postupne preniknúť do najtajnejších zákutí detského sveta, do škôl, do knižníc, do verejných inštitúcií, všade, kde to s detskou radosťou mysleli vážne. Značka BUVIK sa pre malých čitateľov stala symbolom zábavy, tvorivosti, vzdelanosti, ale aj úprimnej túžby po komunikácii s dospelými tvorcami a so svetom. Presvedčenie, že slovenská literatúra pre deti má nielen bohaté tradície, ale aj vysoký potenciál nadgeneračne oslovovať detského prijímateľa a prebúdzat v ňom záujem o čítanie, rozvíjajúce duševný obzor, fantáziu a zmysel pre krásu sa postupne zhmotňovalo do narastajúceho záujmu detí, ale pravdaže, aj ich rodičov. Vydavateľstvo BUVIK a jeho zakladatelia spustili cieľavedomý proces, v ktorom sa kniha medzi deťmi čoraz viac dostávala do pozície umeleckého artefaktu podnecujúceho všetky zmysly a aktivujúceho tvorivý potenciál malého človečika. Kým väčšina ambicióz-

ných vydavateľov útočila na možného detského prijímateľa domácimi a najmä zahraničnými bestsellermi, vychytenými autorskými a edičnými atraktivitami, krkolomnými vylepšeniami formy a obsahu knihy, buvikárska edičná politika siahala najmä po osvedčených autoroch a textoch, sústreďovala okolo seba vynikajúcich ilustrátorov a knižných grafikov, ktorí v dobových kontextoch pôsobili občas možno až príliš tradične, ale, ako ukázal čas, prinášali vždy umelecky prepracované básnické, prozaické, príbehové či rozprávačské texty, výtvarne dokonale zvládnuté ilustrácie, polygraficky a vkusne vynaliezavé knižné stvárnenie. Vydavateľstvo tým vlastne realizovalo na Slovensku nikdy nenaplnenú požiadavku kultúrnej krajiny, že kultúrne klenoty, teda aj knihy patriace do zlatého fondu slovenskej tvorby pre deti, majú byť ustavične nielen na knižnom trhu, ale majú byť kedykoľvek a kdekoľvek poruke aj prichádzajúcim generáciám, ktorých detský život netrvá dlho, a preto by mali detské knihy byť aj trvalou súčasťou kultúrnej výbavy dospelého človeka. BUVIK takto rozvíja nový typ medzigeneračnej kontinuity. Buvikárske knihy, knižky a knižočky rozumeli mnohotvárnej detskej duši a detská duša sa vďaka chápaným génom vydavateľstva stávala médiom pohody, tvorivosti, vzdelanosti a kultúrnosti. Nič z toho akiste nelámalo svetové rekordy v tzv. progresivite alebo predajnosti, ale všetko, čo vyšlo z redakčnej či ilustrátorskej dielne miniatúrneho vydavateľstva, bez pátosu zakladalo novú tradíciu moderného poňatia detskej knihy, ktorej hlavným adresátom (len nie, preboha, konzumentom), je dieťa príslušného veku schopné s knihou ko-

munikovať, hľadať v nej podnety hodné svojej osobnosti, rozvíjať vlastnú tvorivú fantáziu a hravo sa učiť poznávať rodný jazyk, objavovať zázračnosť slova a moc básnického či prozaického rozprávania, ktoré sa zakrátko stane jeho kultúrou, orientáciou v čoraz zložitejšom svete. Buvikovské knižné formáty akoby si uvedomovali, že kniha je a zostane knihou dovtedy, kým neprestanú platiť odkazy, ktoré do nich vložili ich tvorcovia. Buvikárske knihy sa nevnucujú svojmu budúcemu fanúšikovi, pretože si vážia jeho schopnosť vnímať, myslieť a cítiť, rozoznávať dobro a zlo, posudzovať svet kritériami úprimnosti, pravdy a lásky, zapíňať svoj život originalitou a krásou, a nie bezobsažnou nápadnou gestikuláciou. Ostáva len dúfať, že tento buvikársky dar zostane trvalou súčasťou moderného či postmoderného človeka.

Pozoruhodné je, že túto náročnú, ale o to cieľavedomejšiu koncepciu sa počas celej existencie vydavateľstva podarilo realizovať organizmu, ktorý mal za celý čas svojej existencie najviac dvoch kmeňových zamestnancov: jeho dušou bola a doteraz je *Mária Števková*, editorka knižiek pre deti, prekladateľka, zostavovateľka, scenáristka, dlhoročná redaktorka, a v neposlednom rade aj zanietená milovníčka kníh a propagátorka dobrej literatúry s osobitým nadaním chápať mentálne kapacity i limity detského percipienta.

V súčasnosti je jej vydavateľskou partnerkou dcéra *Milica Matejková*, editorka a prekladateľka z nemčiny.

Hneď v prvom roku existencie vydavateľstva BUVIK zažiarili v jeho autorskom portfóliu dve mená, ktoré sa stali erbovými a vtisli nezmazateľnú pečať celej jeho ďalšej činnosti:

Daniel Hevier a *Milan Rúfus*. Hevierovým vkladom bola uvoľnená hravosť, Rúfus do vienka vydavateľského nováčika vložil lubozvučnú vážnosť. Medzi týmito, napohľad protichodnými protipólmi sa vlastne uberala celá ďalšia tvorba vydavateľstva, ktorú svojim neopakovateľným výtvarným profesionalizmom rovnocenne dotovali *Svetozár Mydlo* a *Olga Bajusová*. Obaja sa stali aj kľúčovými tvármi ilustrátorského kumštu nielen v Buviku.

V ďalších rokoch sa najvýznamnejšími buvikárskymi kmeňovými autorami popri klasikoch slovenskej literatúry pre deti a mládež Pavlovi Dobšinskom, Ľudmile Podjavorinskej, Márii Rázusovej-Martákovej a Kriste Bendovej stali Mária Ďuríčková, Nataša Tanská, Jaroslava Blažková, Miroslav Válek, Ľubomír Feldek, Ján Uličiansky, Tomáš Janovic, Ján Navrátil, Jana Šimulčíková.

Vydavateľstvo cielavedome poskytol priestor aj predstaviteľom českej literatúry pre deti: Karel Jaromír Erben, Božena Němcová, Josef Čapek, Jaroslav Seifert, František Hrubín, Eduard Petiška, Ondřej Sekora. Neobišlo ani svetovú klasiku: William Shakespeare, Hans Christian Andersen, Lev Nikolajevič Tolstoj, Charles Dickens.

O vysokú výtvarnú a ilustračnú stránku buvikárskych vydaní sa postaral celý rad skvelých ilustrátorov, z ktorých viacerí získali domáce i medzinárodné ocenenia: Ľudovít Fulla, Olga Bajusová, Božena Plochánová, Miroslav Cipár, Albín Brunovský, Dušan Kállay, Ľubomír Kellenberger, Božena Plochánová, Ľuboslav Paľo, Peter Čisárik, Igor Rumanský, Ľuba Končeková-Veselá, Peter Cpin, Mária Nerádová, Helena Zmatlíková, Peter Uchnár, Stano a Maja Dusíkovci, Vladimír Král,

Vlasta Baránková.

Vysokú úroveň knižnej grafiky garantovali mená ako Ľubomír Krátky, Fero Jablonovský, Mária Rojko, Peter Ďurík, Mojmír Zmija.

Pre činnosť vydavateľstva BUVIK je príznačná i žánrová pestrosť vydávanej produkcie. Od klasickej poézie a prózy pre najmenšie i väčšie deti v nej nájdeme autorské rozprávky, bájky a mýty, hry, jazykolamy, hádanky, riekanky, ľudovú slovesnosť, leporelá, audiokazety, texty pre sluchovo postihnutých, niektoré tituly majú dokonca jazykové mutácie.

Vydavateľstvo BUVIK získalo za svoju knižnú tvorbu mnohé medzinárodné a domáce ocenenia. Na Čestnú listinu IBBY boli zapísané knihy Márie Ďuríčkovej *Slncové dievčatko* s ilustráciami Olgy Bajusovej, Kristy Bendovej *Osmijanko rozpráva 8x8=64 rozprávok* s ilustráciami Svetozára Mydla, Jaroslava Seiferta *Mamička* s ilustráciami Jany Kiselovej-Sitekovej. Toto významné medzinárodné ocenenie dostal aj Ján Uličiansky za knihu *Pán prváčik* a Ľubomír Feldek za preklad knihy *Mamička*. Zlaté jablko BIB získala kniha *Palculienka* s ilustráciami Jany Kiselovej-Sitekovej a Plaketu BIB kniha *Anjeličku, môj strážničku* s ilustráciami Jany Kiselovej-Sitekovej. Minister kultúry udelil vydavateľstvu BUVIK Plaketu Ľudmily Podjavorinskej za významný podiel na šírení detskej knihy v zahraničí. Takmer sústavne získavali buvikárske knihy ocenenia v celonárodných súťažiach: Najkrajšie knihy Slovenska – viackrát to bola Cena BIBIANY za najkrajšiu detskú knihu a v súťaži Najkrajšie a najlepšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy na Slovensku.

Stopa, ktorú vydavateľstvo BUVIK zanechalo na svojej tridsaťročnej ces-

Mária Števková

te za najnáročnejším a najperspektívnejším čitateľom – dieťaťom v najvnímavejšom veku – poznačila viaceré generácie. Prispela značnou mierou k tomu, že slovenská kniha pre deti si nielen naďalej udržiava renomé v do-

mácich i svetových reláciách, ale najmä k tomu, že kniha a čítanie zostali prirodzenou súčasťou života ľudí, ktorí aj v tých najzložitejších časoch chcú opierať svoju existenciu o hodnoty a krásy nášho sveta. ■

Slovenská poézia pre deti a mládež 2020

DÁVID DZIAČ

Poklady pokladové i prázdne truhlice

Veľkým prekvapením v roku 2020 bolo nájdanie strateného rukopisu jedinej básnickej zbierky pre deti Jána Ondruša, ktorá svojou originalitou vyniká v slovenskej detskej poézii. Daný rok obohatil výberovými publikáciami Daniel Hevier. Veľmi dobrý štandard predstavujú najnovšie knihy Jany Šimulčíkovej a Gabriely Dittelovej, ako aj zaujímavý básnický debut pre deti Mirky Ábelovej. Podrobnejšie hodnotenie sme vypracovali o troch textovo-obrazových naratívoch vo veršoch debutantky Verušky Bobekovej, ktoré sa nezaslúžene stali tohto roku knižným fenoménom.

POKLAD POKLADOVÝ

Po 37 rokoch Erik Markovič našiel rukopis jedinej knihy pre deti **Jána Ondruša** (1932 – 2000),¹ ktorá vyšla pod názvom *Kreslím koňo koňaté* vďaka Literárnej nadácii Studňa (Markovič, 2020).² Ako už naznačuje názov titulu, v ktorom je aliterácia a novotvary,

zbierka hýri jazykovou vynaliezavosťou, tvorivosťou a hrou. Ondruš sa hrá s jazykom a jeho možnosťami, prekrúca ho a vytvára rôzne novotvary, kované podobne ako detské okazionalizmy, ktorými si dieťa vynaliezavo kompenzuje svoju nedostatočnú slovnú zásobu:

*Páv
svoj chvost rozchvostuje,
okále na ňom rozokáli,
ligoce sa ligotancami,
mení sa meňavcami,
pýši sa pýšidlami,
obzerá svoje obzerance,
ukazuje svoje ukazovance,
na ktorých všetky farby rozfarbí,
farby sú meňavé a sa menia,
farby sú dúhové a dúhujú,
okále okália a väčšmi sa rozokália,
páv je krásny krásotec.*

Celá zbierka môže hravou formou rozvíjať jazykový cit detského čitateľa. Pritom sa nezabúda ani na zvukovú stránku textov, z ktorých sa mnohé stávajú „melodickými pesničkami“

(Šikulová, 2021, s. 16). Kompozične a zvukovo vyniká trojica *Vlak, Nôž a Žaba*, kreované na podobnom hrovom princípe:

*Žab, žab, žabica,
čierna, biela slepica,
žabica chce skákať
a slepica krákať,
slep, slep, slepica,
čierna, biela žabica,
žabica chce hopkať
a slepica zobkať,
slep, slep, slepica,
čierna, biela žabica,
už sú v kope obe,
slepica ju zobe,
kráááááááááááá!*

Dôraz sa kladie predovšetkým na zábavnosť: „*Myšička myšičkuje, / mačička mačičkuje. // Myšička zanožičkovala, / za stoličku sa zastoličkovala*“, k čomu sa využíva neobmedzená fantázia a nonsens: *zvieratá krava kravitá, kôň konitý a sliepka sliepkatá* disponujú výnimočnými vlastnosťami a schopnosťami: „*Otočí krave kravitej / rohy rohaté do zeme / a nadojí kofolu kofolitú. [...]* *Taká je naša krava kravitá, / že je na patent patentný*“, podobne dopravné prostriedky *žigulo žiguláre, bicyklo bicykláre a motorko motorkulum*. Vymýšľanec Ondruš v zbierke *kumštuje*, ako nezbední špekulanti *Jožkopán* a *Miškopán*. Básne výborne dotvoril vtipnými farbičkovými ilustráciami Daniel Hevier, ktoré pôsobia detsky autenticky.

1 Ján Ondruš bol jedným z najvýraznejších reprezentantov modernej slovenskej poézie, zaraďuje sa medzi konkrétistov z okruhu tzv. trnavskej skupiny.

TRUHLICE SO ZLATOM

Po výberových publikáciách *tak takéto básne píše hevier* (2018) a *tak takéto básne pre deti píše hevier* (2019) Daniel Hevier do tretice vybral svoje najlepšie texty, tentokrát piesne, ktoré vyšli pod názvom *tak takéto texty piesní píše hevier* (Trio Publishing, il. autor), čím sa kompenzuje nedostatkový žáner piesní, pop-poézie pre mládež. Mnoho piesní hudobne zrealizovala skupina TEAM a Pavol Habera, pričom súčasťou zbierky sú aj doteraz nezhudobnené texty. Čitateľa určite potešia aj autorove zaujímavé komentáre k niektorým textom. V rámci edície „Prvé čítanie“ vo vydavateľstve Matys vyšla Hevierova kniha *Dočítania, decká!* (il. autor), je teda určená čitateľovi od šiestich rokov. Synkretický titul tvorí abecedár, hravé „hevierovské“ básničky a krátke zábavné rozprávky, pričom učenie jednotlivých písmen podporujú autorove ilustrácie.

TRUHLICE SO STRIEBROM

Poetka pre dospelých Mirka Ábelová napísala aj prvú knihu pre deti *Pes Moko a jeho oko* (OZ Brak, il. Ivana Šáteková). Milý príbeh vo veršoch je o inakosti a priateľstve psa Moka a chlapca Viliho: „*Avšak teraz trochu vážne: / bez priateľov život viazne. / Priateľ býva silným štítom, / ochráni*

2 Ondruš dokončil knihu v roku 1983, vydavateľstvo Mladé letá však zoškrtalo texty, preto ju Ondruš následne odmietol vydať v takto okresanej podobe.

ta pred zlom pritom“, ktorí spoločne hľadajú oko pre Moka: „*nevie, kde má svoje oko. / Tým sa trápi milý Moko. / Bez oka je život sivý, / každý naňho zíza, civí*“, čím sa vzájomne zbavujú samoty. Počas cesty stretávajú zvieratá, ktoré taktiež disponujú nejakou odlišnosťou (napríklad ryba s nohami či žltá myš s bodkami), čo funkčne prehlbuje daný problém. Veršovanie o vonkajšej a vnútornej kráse je veľmi kultivované, samozrejme, v tom množstve rýmov sa nájdú aj slabšie rýmové dvojice. Miestami by mohli byť menej explicitne zobrazené pocity. Príbeh má však predvídateľnejšiu náráciu a záver.

Svoju štandardnú úroveň si udržiavajú poetky **Jana Šimulčíková** v knihe *Básničky pre šikovné jazýčky* (Perfekt) a **Gabriela Dittelová** v zbierke *Kuk do knižky* (Trio Publishing, il. Ľuboslav Paľo).³ Oba tituly sú adresované predškólakom a prvočitateľom. Ich poetika je milá a hravá s jemným humorom. V solídne zvládnutých textoch obe autorky tematizujú pre dieťa predškolského veku blízke javy ako obliekanie, jedenie: „*Otvor ústa ako vrátka, / ja som tvoja kamarátka. / Dobrotu ti do nich dám, / otvor ústa, urob ham*“ (Dittelová), spanie či hranie sa: „*Deti by sa s mackom hrali, / keby nebol taký starý. / Praskajú mu kíby, / trocha sa aj hrbí. / Kožuch sa mu pára. / Nájde opravára?*“ (Šimulčíková). Sú-

časťou kníh sú aj básničky o prírode, kvetoch a zvieratkách, ako aj intertextuálne básne o známych rozprávkových bytostiach. Riekankovým textom možno vyčítať len miestami konvenčnejšie spracovanie tém. Obe zbierky sú ilustračne a graficky príťažlivé, Šimulčíkovej texty sprevádzajú detsky autentické ilustrácie z výtvarnej súťaže Karola Ondreičku – Mesiac detskej tvorby, ktorú organizuje Združenie Korytnačky a Dittelovú vydarene ilustroval Ľuboslav Paľo.

Svojej najnovšej zbierky *Štvorlístky* (Mayor) sa, bohužiaľ, nedožila skúsená dvojdomá poetka **Dagmar Wagnerová** (1939 – 2020). „Básničková babka“ v tematicky pestrej zbierke najväčšiu pozornosť venuje zvieracej ríši, ktorú personifikuje, pri čom často využíva humor. Jednou z najvtipnejších básní je Dunčo v opere: „*Zahavkal HAV na áriu. / Tým spôsobil HAVáriu*“. Ako naznačuje ukážka, poetka často pracuje so zvukovou stránkou veršov. Škoda, že kniha nemá lepšiu ilustračnú zložku. V nadväznosti na autorkinu báseň *Ako sa píšu básne*, sa lúčime s D. Wagnerovou dvojverším: „*Večer, keď lampa zhasne, / idú so mnou spať aj básne*“.⁴

TRUHLICE S BRONZOM

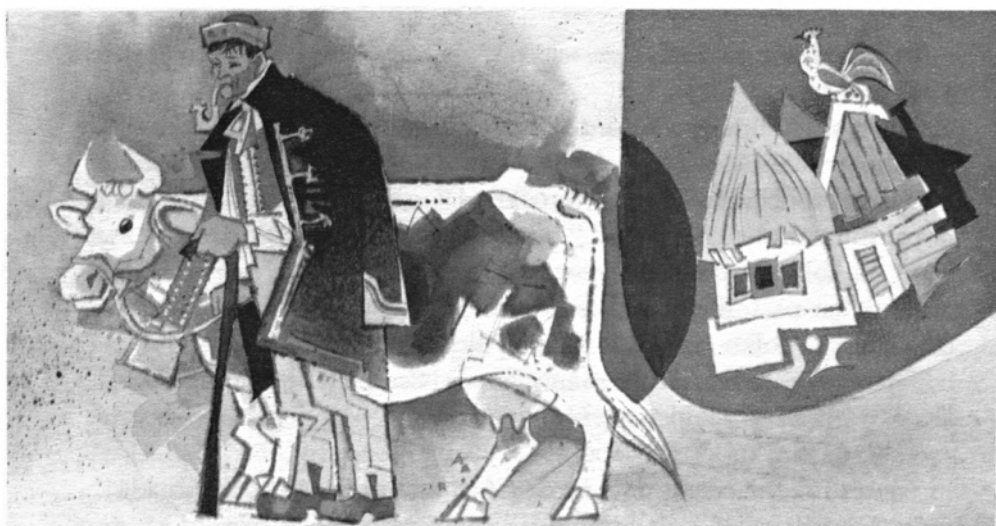
Nápadité texty zo školského prostredia (o učiteľoch, učení, známkach, spolužiakoch, láske a pod.) ponúka **Pavol Jurga** v zbierke *Svet gombička* (Perfekt, il. Ján Hanuliak). Zábavné básne by mohli osloviť čitateľa na rozmedzí

Múdra Katarína (Sicílske rozprávky), 1982

3 Pozri hodnotenie ich predošlých kníh (Stanislavová, Klimovič, Dziak, 2021).

4 Pozri rozhovor Ľubice Kepštovej s D. Wagnerovou (2019), v ktorého závere autorka spomína, že dokončuje zbierku *Štvorlístky*.

Anton Habovštiak: *O kaštieli v šírom poli*, 1968

mladšieho a staršieho školského veku: „*U nás v škole poobede / povedali kuchárky, / že to takto ďalej nejde. / Deti nechcú prívarky!*“. Ich najsilnejšou stránkou je vypointovanie, hoci v knihe sa popri lepších textoch nájde aj viacero slabších básní. Rozkolísanú kvalitu zbierky znižuje ilustračná zložka.

Slabšia v pointovanom komponovaní je **Paula Sabolová Jelínková** v knihe *Čo je nové v básničkov* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, il. Martin Kellenberger). Zbierku tvoria básne na rôznorodé témy, od prírody cez veci a ich personifikovanie po

ľudské vzťahy. Autorka sa snaží o lyrické obrazy a humor. Veršovanie je štandardné, niektoré texty sú nápaditejšie: „*Z domu vyšli zaránky / stonožkine topánky. / Večer prišli všetci svoji, / o jednu sa mama bojí, / lebo keď ich preráta, / chýba deväťdesiatdeviata*“, iné menej: „*Ty tiež voniaš, milá, zlatá, / tak prečo si jedovatá? / Z teba varia vraj / otrávený čaj*“.

Po štyroch rokoch vydal svoju druhú básnickú zbierku pre deti **Vladimír Leksa-Pichanič** s názvom *Chcel by som byť slonom na Srí Lanke* (Perfekt, il. Anna Gajová). Podobne ako v prvej knihe, autor kreuje texty s epickým podlažím zväčša o zvieratách, pričom sa snaží o humor, ktorý miestami je vydarený, miestami nie: „*Na plytčine žaby hudú, / či doplujú do stredného prúdu*“. Najväčším nedostatkom je opäť práca s rytmom a s tým spojená ťažkopádnejšia syntax. Solídne nápady sú teda zle spracované.

Problémy s rytmom a rýmom má

5 Vydavateľstvo Ezopo vzniklo v roku 2020, funguje výhradne na crowdfundingovej podpore, čo je ďalší nový fenomén vo vydávaní kníh, a teda aj výzva pre literárnu vedu – crowdfundingové vydavateľstvá. Opäť odkazujeme na článok o crowdfundingovom vydávaní kníh D. Dziaka (2021a).

taktiež **Pavol Kaiser**, ktorý po roku prišiel s druhou knihou pre predškolský vek *Čvirikov prvý let* (il. Marcel Králik). Debutoval pred rokom s knižkou *Malá lienka v Afrike*. Oba jeho tituly vyšli vďaka veľmi štedrej crowdfundingovej podpore, čo už po niekoľkýkrát otvára otázku kvality kníh podporených cez nejakú crowdfundingovú platformu (v porovnaní so serióznymi vydavateľstvami). Je to nový fenomén, ktorý musí reflektovať literárna veda (k tejto problematike pozri Dziak, 2021a). Obe knižky majú len brožovanú väzbu, v ich tiráži nie je uvedený rok vydania ani vydavateľstvo, hoci z internetu sa možno dozvedieť, že prvý titul vyšiel v roku 2019, druhý 2020, pričom ich vydala spoločnosť Smart Guys (slabá je aj grafická i pravopisná úprava). V oboch prípadoch ide o konvenčný zvierací príbeh vo veršoch, ktoré sú priamočiarejšie a predvídateľnejšie. Prvý príbeh vyzdvihuje malých živočíchov (cez lienku), a teda hodnotu domova, rodiny, priateľov, pomoci a spolupráce. Druhý príbeh sa zameriava na strach Čvirika pred prvým letom, čiže na hodnotu odvahy: „*Čo ak v lete narazím do veľkého stromu? / Čo ak príde búrka, dážď? Mám strach z bleskov, hromu*“. Prvý príbeh bol kreatívnejší, druhý je zas vtipnejší, hoci majú tie isté nedostatky vo veršovaní: „*Ved' často to jediné, čo nám k šťastiu treba, / je byť trocha odvážny, prekonať sám seba*“.

PRÁZDNE TRUHLICE

V crowdfundingovom vydavateľstve Ezopo⁵ (s ešte štedrejšou podporou ako knihy P. Kaisera) vyšli **Ve-**

ruške Bobekovej (vlastným menom Viera Kočiš Čechová) tri textovo-obrazové naratíva pre deti, a to *Ripka; Maruška; 6 detí*, ktoré si sama ilustrovala. Ide o tri príbehy vo veršoch, v ktorých sa konvenčným spôsobom stvárňuje téma hendikepu, pomoci a rodiny. Z hľadiska genológie ide o epickú, príbehovú poéziu, ktorá je určená deťom mladšieho školského veku, s výraznou ilustračnou zložkou. Vo všetkých troch tituloch je veršovanie na veľmi slabej úrovni, ktoré sa vyznačuje enormným množstvom gramatických rýmov (v rýmových dvojiciach sú najmä verbá): „*A ľudia sa k Maruške zbiehali, / nad jej kolískou jasali. / Vraj toľkú krásu ešte nevideli, / mnohí v úžase onemeli*“. Viackrát možno identifikovať aj neprirodzenú syntax či narušený rytmus. Každý verš v citovanej strofe sa vyznačuje rozličným počtom slabík.

V poradí prvá kniha – *Ripka*, má formu denníka, v ktorom protagonistka Ripka píše o svojom hendikepe, od narodenia je nemá (ako ryba, čím sa vysvetľuje jej pomenovanie): „*Tak už som tu – aby som veci vysvetlila. / Vieš, ja som sa s ústami ako rybka narodila*“. S touto nepriazňou osudu sa snaží vyrovnáť, čo autorka spája s priamejším didaktizmom, keď ostatné deti sa vysmievajú rôznym odlišnosťami: „*A tam, počas jednej z mojich potuliek, / začula som spoza plota smiech. / A videla som deti, jak sa smiali, / dievčatu do čudákov nadržali. / Zato, že smiešne vlasy malo, / že do nemoderných šiat sa obliekalo*“. Prijatie svojho hendikepu sa však nekreuje postupne ani originálne. Následne získava prvú kamarátku, ktorej ušila šaty, aby sa deti z nej už nesmia-

li: „*Podľa nej o tom je pravý kamarát, / ktorý i s chybami má ťa rád!*“. Autorka do narácie neinvenčne vkomponovala aj motív smrti babky, s čím sa spájajú explicitné a neautentické pocity so sentimentom: „*Za starkou sa mi veľmi cnie... // Kedy tá bolesť pominie???*“.

Zatiaľ čo v prvej knihe sa len náznakovo pracovalo s fantastikou, druhú knihu – *Maruška*, možno označiť za veršovanú rozprávku. Bobeková opäť vytvára naráciu prostredníctvom tragickej osudovosti: „*Oj, či bola len tá veštbá krutá*“, ružová víla pri narodení dá hrdinke Maruške srdce plné lásky, čierna sudička jej dá do vienka: „*Za všetko dobré, čo kedy spraví, / jeden vlas jej padne z hlavy! / Až neostane jej nič na hlave – / umrie jej srdce láskavé!*“. Podobne ako v prvom titule, aj tu autorka stvárňuje motív smrti, tentokrát na konci zomiera protagonistka, ktorá nezištne pomáha vo svete napriek tomu, že vedela, že ju to zabije: „*Maruška si robila, jak chcela sama*“. V prvoplánovom závere teda nedochádza k žiadnemu prevrpeniu, Maruška koná dobro, hoci vie, že ju to pomaly zabija: „*Nuž pomáhala, kde sa dalo, / z hlavy jej vlasov rýchlo ubúdalo. / Až ostal jej len jeden jediný / – i ten bol celý šedivý...*“. Podobne sa tragicky sebarozdala socha v rozprávke *Šťastný princ* od Oscara Wilde, ale zatiaľ čo Wilde kreuje symbolický príbeh tak, že v závere dochádza k čistej katarzii vo vzťahu k ľudskému charakteru, tak Bobekovej posolstvo je problematické, keďže nepracuje so žiadnym druhým plánom (to, že z Maruškiných vlasov sa po jej smrti stali pavučiny počas babieho leta, nepovažujeme ani za vhodné posolstvo,

ani za dostatočný druhý významový plán).

Podobne plytká je aj tretia kniha, rozprávka vo veršoch s názvom *6 detí*, v ktorej sa opäť zameriava na osudovosť a smrť. *Šesť detí* je šesť duchov, ktorí žijú spolu v jednom dome, čo je zobrazené pomerne hororovo. Tým zomreli rodičia, pričom najstarší súrodenec sa mal o nich postarať, ale on sa rozhodol pre cestovanie, preto naň rodičia uvalili kliatbu. Ak sa chce zbaviť kliatby nepokoja, tak musí za seba nájsť náhradu, ktorá sa postará o tých šesť detí. Už ako starec (nijako invenčne ne) prekabáti dievča (pripomínajúce Marušku z predošlej časti), ktoré ho na chrbte donesie do toho domu, tam ju nechá a ona sa následne postará o tých šesť duchov, z ktorých sa nakoniec stanú živé deti: „*Viac nad zemou sa nevznášajú, / telička z mäsa – kostí majú!*“. Posolstvo je explicitne vyjadrené v klišéovitom závere: „*nikdy nevedel, čo je rodina. / Ani nikdy nebude vo svete šťastný, / keď cudzí sú mu jeho vlastní. / Srdcu milšia mu bola cudzia krajina, / než dvánásť rúk, čo s láskou objíma*“. Opäť sa narácia modelovala bez akýchkoľvek hlbších významových rovín. V. Bobeková mnoho nápadov teda nedotiahla, skôr by sa mala zamerať na ilustrovanie kníh.

Pesničky obľúbeného speváka pre deti **Mira Jaroša** opäť dostali aj knižnú podobu pod názvom *Knižka pre (ne)poslušné deti* (Ikar, il. Edita Hajdu), ktorá je adresovaná predškolskom. Zbierka obsahuje päť dlhších básní/piesní, v ktorých sa využíva refrén, preto sú určené aj na spievanie. Ide o konvenčné veršovačky zo života detí, prírody, zvieratiek (najvydarenej-

Rudo Moric: Explózia, 1974

šia je báseň *Strašidlá* o prekonávaní strachu), v ktorých sa objavujú ošúchané aj gramatické rýmové dvojice (nám – vám; zase – naše; tiež – vieš...). Súčasťou titulu sú aj otázky a úlohy, ktoré slúžia buď na osvojenie faktov (pod otázkou je formálne prevrátená odpoveď): „*Kvôli čomu striháme ovečky?*“, alebo na rozvíjanie len nižších kognitívnych procesov: „*Na dvore sú sliepky aj kuriatka. Koľko je ich spolu?*“.

Fakty zo sveta vtákov sprostredkova prostredníctvom básničiek **Anna Sláviková** v zbierke *Vtáčiky okolo nás* (Vydavateľstvo Štúdio humoru a satiry, il. Peter Cpin, fotografie Miroslav Saniga). Už názvy niektorých textov naznačujú (*Lekár ďateľ, Múdra sova*), že básne budú konvenčné. Poznatky (o výzore, potrave, správaní, prostredí, význame daného druhu vtáka) sú podané priamočiaro cez deskriptív-

ny spôsob s častým využitím gramatických rýmov: „*Žlté bruško s čiernym pruhom / vidno letieť našim humnom. / Lemované biele líca, / je z nej ozaj krásavica*“.

Didaktizujúce veršovačky napísala **Petra Gmucová** do debutového leporela *Afrika z kufríka* (Ikar, il. a dizajn Katarína Hutníková), určeného recipientom od osemnástich mesiacov, ktoré je súčasťou kufríka, čo nepochybne zaujme mnohých rodičov. Viacerých rodičov prilákajú aj moralizujúce štvorveršia s častým gramatickým rýmom, ktorých cieľom je poučiť dieťa o dôležitosti cvičenia, čistoty, upratovania, jedenia zeleniny atď. Robí sa to však príliš priamočiaro: „*Svižne upracem si poklady, / vzorne poukladám, pohladím. / Hop-šup, vojdi do izbičky / a pozbieraj svoje hračky*“.

Triviálny jednoduchý veršovaný príbeh je v knihe *Čmeliak Vinco* (Fortuna

Michal Šteinhíbel: *Za smidkou chleba*, 1971

Libri, il. Sabína Liptáková) od **Moniky Novákovej**, určený recipientovi predškolského veku. Čmeliak Vinco každého naokolo obviňuje z krádeže jeho pančucháčov: „*Čmeliak Vinco, pravdaže, / obviní ho z lúpeže*“, pričom rozuzlenie je prezradené na začiatku knihy vo venovaní: „*Venujem všetkým zabudlivcom*“, čiže recipient sa na začiatku môže dovŕtiť, že pančucháče čmeliak niekde zabudol, pričom miesto, kde ich zabudol, nie je vôbec originálne. Otázne je, prečo čmeliak najprv neprehľadal vlastný dom, ale najprv začal vonku obviňovať ostatné zvieratá. Nepracuje sa teda ani s klimaxom, ani s prekvapením.

Vlastným nákladom vydala **Vlasta Lipárová** vo vydavateľstve Enribook zbierku *Farebný rok* (il. Marianna Lipárová). Príroda a zvieratá sú v textoch spracované konvenčne, bez akejkoľvek originalnosti či prekvapivej pointy: „*Tol'ko krásy vôkol nás, / nestačí len snívať. / Prírodu tú nádhernú / treba s láskou vnímať*“.

Po roku vydala **Paulína Feriancová** už štvrtú časť série „Sme školáci“ pod názvom *Nika, Leo a zázračné pierko*. Sme štvrtáci (Albatros, il. Eva Chupíková). Inštruktívna próza na osvojovanie

vybraných slov (pozri Dziak, 2021b)⁶ v závere obsahuje osem inštruktívnych básničiek, v ktorých sú nahromadené (a boldom zvýraznené) vybrané slová bez pointy, a teda s minimálnou umeleckou hodnotou: „*Pyšný pytliak jedol pyr é v pyžame, / pýšil sa tým, pykajúc v prepychovom vigvame*“. Titul, určený čitateľovi od deviatich rokov, obsahuje opäť, podobne ako predošlé časti, aj hru.

V poradí tretiu zbierku inštruktívnych básničiek vydala **Soňa Antalová** pod názvom *Aká farba, aký kvietok?* (ECO-AS, il. Andrea Rolková).⁷ Leporelo priamočiaro a konvenčne predstavuje farby prostredníctvom kvetov, pritom sa čitateľ oboznamuje aj s tým, ako daný kvet vyzerá, aké má využitie a pod.: „*Ja som nechťík lekársky, / čo vie liečiť beťársky, / nenápadne s úsmevom / žením bolesť z tela von*“. Poznávacia funkcia jednoznačne prevažuje nad estetickou funkciou.

ZNOVUNÁJDENÉ TRUHLICE

V rámci edície „Buvik prvákom“ vydalo vydavateľstvo Buvik po siedmich rokoch druhé vydanie knihy *Medved'ku, daj labku* (il. Vlasta Baránková). Synkretickú zbierku rozprávok, príbehov, básní, riekaniek, piesní a hádaniek, ktoré spája postava medvedíka, zostavila opäť **Mária Števková**. Texty, adresované prvákom, vybrala z časom overenej tvorby Márie Ďuríčkovej, Daniela Heviera, Jozefa Pavloviča a mnohých iných.

Stredoškôľakov a ich učiteľov môže potešiť spoločné vydanie dvoch najvýznamnejších textov štúrovca **Andreja Sládkoviča** (1820 – 1872) *Marína/*

6 Prvá časť bola zameraná na osvojovanie písmen, druhá na delenie hlások a tretia na pravopis joty a ypsilonu.

7 Autorka debutovala v roku 2011, a to dvoma praktickými leporelami: *Ako vyzerajú písmenká* a *Ako vyzerajú číselka* (obe ECO-AS), ktorých cieľom je naučiť recipienta písmená a čísla a v ktorých prevažuje poznávacia funkcia nad estetickou.

Anton Habovštiak: *O kaštieli v šírom poli*, 1968

Detvan (Perfekt). Škoda, že súčasťou publikácie nie sú ilustrácie a doslov. Vďaka dedičom vyšla veršovaná rozprávka **M. A. Jerského** (1903 – 1974, vl. m. Imrich Majerský, pôvodne Majoroš) *Maroško a Medko* (Tatran, il. Jan Hála). Príbeh zobrazuje pracovitého honelníka Maroška, ktorý pomocou zvierat zachráni ovečku pred medveďom. Kniha bola pôvodne vydaná v roku 1950, preto príbeh a text zodpovedajú vtedajšiemu spôsobu tvorby a veršovania: „*Končíme už, milé*

deti, / len si vštepte do pamäti, / čo vás učí rozprávočka: / Trestu vždy sa iste dočká / ten, kto na zlé navádza! / Vždy s odplatou odchádza!“.

Rok 2020 priniesol aj 14. vydanie *Modlitbičiek* (SPN – Mladé letá) **Milana Rúfusa** s úchvatnými ilustráciami Petra Uchnára. Vydavateľstvo SPN – Mladé letá vydalo aj dve leporelá **Ludmily Podjavorinskej**, a to *Žabiatko* (11. vydanie) s ilustráciami Dušana Grečnera a *Chorý medveďík* (2. vydanie), ktoré ilustroval Dávid Dzurňák.

8 Ako na viacerých miestach konštatuje literárna vedkyňa Z. Stanislavová, súťaž vydavateľstva Perfekt o najlepšiu pôvodnú poviedku pre deti a mládež sa ukázala ako kvalitný stimul pre slovenskú spoločenskú prózu pre deti i mládež (viac Stanislavová, Klimovič, Dziak, 2021).

9 Toto oneskorenie spôsobila nepriaznivá epidemická situácia.

10 Porota súťaže v tvorbe poézie pre deti

Veršopinkanie (v zložení Mirka Ábelová, Lubica Kepštová, Miroslava Vallová a Dana Podracká) vybrala zo 60 prihlásených autorov víťaznú trojicu: 1. miesto: Dávid Dziak; 2. miesto: Marta Hlušiková; 3. miesto: Zuzana Martišková. Všetci traja autori prezentovali svoju tvorbu v 75. ročníku Slniečka.

11 V poézii pre dospelých už debutovali.

Záver, ktoré sme predstavili v predošlých bilančných hodnoteniach slovenskej poézie pre deti a mládež (2017 – 2019), publikovaných v predošlých číslach *Bibiana*, stále platia. Našťastie, súčasná detská poézia má stálych skúsených starších overených hľadačov kvalitných veršov (ako napríklad D. Hevier či J. Šimulčíková), ale konečne prichádzajú aj noví hľadači s inými prostriedkami na objavovanie pokladov, veršov pre súčasné deti (z tohto roku napríklad M. Ábelová). S tým súvisia aj dva dôležité impulzy pre súčasnú slovenskú detskú poéziu, a to druhý ročník súťaže vydavateľstva Perfekt o najlepšiu pôvodnú báseň pre deti a mládež (popri niekoľkoročnej tradičnej súťaži o najlepšiu poviedku⁸), zborník víťazných textov však vyšiel s vročením 2021,⁹ ale podobne ako v prvom zborníku Kapitán Spomienka (2019; pozri Dziak, 2020a) prináša nové mená a novú poetiku. Druhým impulzom pre našu poéziu bol prvý ročník súťaže Veršopinkanie (2020) nášho najstaršieho časopisu pre deti *Slniečko*,¹⁰ čo sa odrazilo v jeho 75. ročníku (2020 – 2021). Tento impulz pre *Slniečko* prišiel vhod, keďže jeho 74. ročník (2019 – 2020) bol z hľadiska poézie veľmi slabý (pozri zhodnotenie poézie v danom časopise v rokoch 2016 – 2019 v štúdiu D. Dziaka, 2020b). V 75. ročníku *Slniečka* sa predstavilo viacero nových mien s veľmi kultivovaným veršovaním (napríklad dvojdomé poetky Lenka Šafranová a Silvia Kašćáková,¹¹ ktorým by mali vyjsť zbierky básní pre deti či mládež v roku 2021). ■

LITERATÚRA

- DZIAK, D., 2020a. Dva impulzy pre slovenskú poéziu pre deti. In: Knižná revue: mesačník o nových knihách. Roč. 30, č. 1, s. 10 – 11. ISSN 1210-1982.
- DZIAK, D., 2020b. Poézia v časopise *Slniečko* v rokoch 2016 – 2019. In: *Philologia: časopis Ústavu filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Roč. 30, č. 1, s. 75 – 85. ISSN 1339-2026.
- DZIAK, D., 2021a. Crowdfundingové vydávanie kníh. In: Knižná revue: mesačník o knihách. Roč. 31, č. 2, s. 20 – 21. ISSN 1210-1982.
- DZIAK, D., 2021b. Zabúdanie na primárnu estetickú funkciu literatúry (slovenská literatúra pre deti a mládež 2020). In: Knižná revue: mesačník o knihách. Roč. 31, č. 7 – 8, s. v tlači. ISSN 1210-1982.
- KEPŠTOVÁ, L., WAGNEROVÁ, D., 2019. Svetielko každodenného života. In: *Bibiana: revue o umení pre deti a mládež*. Roč. 25, č. 1, s. 13 – 18. ISSN 1335-7263.
- MARKOVIČ, E., 2020. Príbeh stratenia, nájdenia a vydávania zbierky Jána Ondruša Kreslím koňo koňaté (I). In: *Romboid*. Roč. 55, č. 3, s. 37 – 41. ISSN 0231-6714.
- STANISLAVOVÁ, Z., KLIMOVIČ, M., DZIAK, D., 2021. (K)rok za (k)rokom v slovenskej literatúre pre deti a mládež (Hodnotové aspekty pôvodnej poézie a prózy v rokoch 1990 – 2020). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-2739-0.
- ŠIKULOVÁ, V., 2021. Keď kumšty kumštujú. In: Knižná revue: mesačník o knihách. Roč. 31, č. 2, s. 16. ISSN 1210-1982.
- Poznámka:** Štúdia je čiastkovým výstupom grantového projektu KEGA č. 005PU-4/2021 Zlatý fond literatúry pre deti a mládež (100 plus 1 najlepších kníh pre deti - 100 plus 1 najlepších kníh pre nástročné).

"K 50. výročiu 30-tych narodenín"

PETER TVRDOŇ

*literárneho historika, kritika, prozaika,
bibliografa, lexikografa a redaktora*

Prvýkrát som Ondreja Sliackeho stretol vo vydavateľstve Mladé letá. Vysoký neprehliadnuteľný pán s typickou baretkou tam vtedy (od roku 1969) zarezával ako redaktor. Neskôr úzko spolupracoval s Jánom Turanom, ktorý viedol časopis pre deti Slniečko a od roku 1990 sa stal jeho šéfredaktorom Ondrej Sliacky. Zároveň bol od roku 1970 redaktorom odborného časopisu o detskej literatúre Zlatý máj. Z jeho iniciatívy vznikla v roku 1993 aj táto revue o umení pre deti a mládež Bibiana, ktorej šéfredaktorom je až dodnes. V revue dáva priestor mnohým autorom, odborníkom a osobnostiam z celého Slovenska, ktorí sa venujú rôznym oblastiam umenia pre deti a mládež a hoci sám plným právom patrí medzi nich, nikdy nechcel, aby sa písalo o ňom. Preto som rád, že môžem teraz využiť legitímnu špeciálnu príležitosť a napísať (tajne, bez schválenia šéfredaktora) pár riadkov o ňom.

Ondrej Sliacky pôsobil dlhé roky (od roku 1991) ako vysokoškolský pedagóg na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave, kde sa v roku 1998 stal profesorom pre teóriu a dejiny slovenskej literatúry. Externe prednášal aj na Filo-

zofickej fakulte UCM v Trnave. Od svojich štúdií na vysokej škole, kde študoval odbor slovenčina – dejepis je jeho srdcovkou literárna história. Je členom viacerých stavovských združení a vedeckých spoločností.

Pán profesor, ako som si ho dovoľil oslovovať ešte dávno predtým, ako mu tento titul udelili, má široký záber vedeckej, odbornej a umeleckej činnosti, ktorou zasahuje do viacerých oblastí. Jeho tvorba predstavuje mnohé literárno-historické diela, knihy pre deti a mládež, zostavil viaceré antológie, napísal rozhlasové a televízne hry, niekoľko životopisných hier, urobil množstvo literárnych adaptácií, je autorom výnimočných bibliografických a lexikografických diel. Trúfal si napísať aj scenár na televízny film z prostredia Himalájí, treba však objektívne priznať, že tu sa obrátil o pomoc na kamaráta Eugena Gindla. S menom Ondreja Sliackeho sa určite stretlo viacero generácií.

No uznajte, že za toto všetko si zaslúžil aj množstvo ocenení. Z nich uveďme iba tie najvýznamnejšie (na ktoré si spomeniem): Pocta Pavla Dobšinského udelená ministrom kultúry Slovenskej republiky, Cena ministra kul-

túry SR za celoživotnú tvorbu pre deti a výnimočný prínos do literárno-vednej činnosti v oblasti literatúry pre deti a mládež, cena Trojruža, niekoľko cien vydavateľstva Mladé letá, Najlepšia detská kniha jesene (2013, 2015, 2016) a mnohé ďalšie.

Pri stretnutiach s jubilantom sa zvykne spomínať nielen na dosiahnuté úspechy, ale aj na spoločné zážitky. Pridám teda aj ja jednu veľmi osobnú spomienku na pána profesora. Keď som pred viacerými rokmi nastúpil do BIBIANY, patril medzi prvých návštevníkov na mojom novom pôsobisku. Myslel som si, že ma prišiel zo slušnosti pozrieť a pozdraviť. Iba tak, keďže sme sa dlhšie predtým nevideli. Po krátkom rozhovore však z neho vyšlo: „Počul som, že chceš zrušiť časopis Bibiana. Je to pravda?“ Zasmial som sa, prekvapený odkiaľ to má, a moja odpoveď

bola jednoznačná: „Nevidím dôvod rušiť prakticky jediný časopis, ktorý má už v podnázve slogan – revue o umení pre deti a mládež – čo bolo a dodnes je totožné s krédom našej inštitúcie Vychovávať deti umením k umeniu.“ A to som mu ani nepovedal, že ukončiť spoluprácu s významnou osobnosťou, ktorá má taký široký rozhľad o kultúrnom dianí týkajúcom sa našich detí a mládeže by bolo chybou, ktorú by som si nikdy v živote neodpustil!

Takže, milý Ondro (toto oslovenie mi znie viac osobne), pri Tvojom okrúhlom jubileu mi dovoľ zaželať Ti v mene mojom, ale aj všetkých spolupracovníkov a kamarátov, s ktorými si sa stretol, hlavne veľa-veľa zdravia, pretože všetko ostatné sa dá kúpiť. Dvihat pomyselný pohár a spievam Živio, živio, živio!

S úctou Tvoj priateľ Peter Tvrdoň ■

Z besedy Ondreja Sliackeho s deťmi

K významnému životnému
jubileu Ondreja Sliackeho

MARTA ŽILKOVÁ

A predsa sa točí!

Parafrázujúc slávnú vetu myslím na život a dielo človeka, ktorý dokázal, že literatúra pre deti a mládež sa stala integrálnou súčasťou slovenskej umeleckej literatúry, hoci v úvode svojho *Slovníka slovenských spisovateľov pre deti a mládež* v roku 1979 ešte napísal: „... integrácia výskumu detskej literatúry s výskumom literatúry pre dospelých je ešte stále viac želanou než reálnou. Dokazuje to nielen jej neprítomnosť v rôznych dejinách slovenskej literatúry, ale tiež skutočnosť, že doposiaľ neexistuje ani prehľadný vedecký náčrt vývinu slovenskej detskej literatúry“.

Spomienkový príspevok je ťažké písať v dvoch prípadoch: keď je jubilant málo známy, alebo až priveľmi známy človek. Do druhej skupiny určite patrí prof. PhDr. Ondrej Sliacky, CSc., ktorý sa v tomto roku dožíva osemdesiatich rokov.

Týmto príspevkom ho chcem pozdraviť a uctíť si jeho prácu i odvahu bojovať s nepriazňami osudu. Pritom sa chcem vyhnúť životopisným údajom a vymenúvaniu titulov kníh, ktoré vydal. To všetko sa nachádza v dejinách literatúry a lexikónoch. Chcem písať o hodnotách, ktoré vytváral a ktoré ho zapíšu do pamäti národa. Chcem písať o tom,

ako Ondrej Sliacky dokázal detskú literatúru doviest do cieľa ako rovnocenný artefakt s literatúrou pre dospelých, ale aj o tom, že položil základné kamene vedy o literatúre pre deti a mládež, čím pozmenil postavenie detskej literatúry a teórie z roku 1979.

Ondreja Sliackeho, historika, kritika, prozaika, televízneho a rozhlasového dramatika, bibliografa a lexikografa, editora, dlhoročného redaktora *Slniečka* (1971 – 2017), vysokoškolského pedagóga charakterizuje pracovitost', húževnatost', vytrvalost' a snaha doviest každé začaté dielo do konca. Inak by nemohli vzniknúť rozsiahle *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež* v niekoľkých podobách a vydaniach, ktoré svedčia o jeho obrovskom rozhlade a vzdelanosti a metodologickej dôslednosti pri zbieraní materiálu o všetkých významných osobnostiach detskej literatúry a pri ich spracovaní. Za fundamentálne dielo považujem aj *Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež* (4 vydania), ktoré vzniklo z jeho iniciatívy, oceňujem jeho redakčnú prácu v Zlatom máji a v revue o umení pre deti a mládež *Bibiana*, ktorú po zániku federálneho Zlatého mája založil v roku 1993. Za svoju

záslužnú prácu dostal viaceré ocenenia, medzi iným aj dve najvyššie – Cenu ministra kultúry SR (2012) „za celoživotnú tvorbu pre deti a výnimočný prínos do literárno-vednej činnosti v oblasti literatúry pre deti a mládež“ a cenu Trojruža (1996).

Ondrej Sliacky sa však najlepšie cíti v prostredí detskej literatúry, či už vlastnej alebo cudzej, umeleckej či odbornej. Je ťažké rozhodnúť, kde je viac doma. Ako skúsený autor kníh pre deti a zároveň znalec detskej literatúry veľmi dobre pozná situáciu v oblasti záujmu detí o čítanie. Vie, ako ťažko sa dnes získava záujem o knihu nielen u detí, ale aj u dospelých. Vie, že ak sa v detstve nenadobudne návyk pravidelného čítania, ťažko sa získava v dospelosti. Vie, že dospelého čitateľa si treba vychovať už v detstve a vie aj to, aký ťažký je tento proces, ktorý si vyžaduje dobré rodinné zázemie, správne prístupy v škole, ale hlavne všetci zain-

teresovaní potrebujú knihu, ktorá dieťa zaujme od prvej strany.

Ondrej Sliacky si zvolil neľahkú cestu. Uvedomil si, že odvieť dieťa od televízie, počítačov a mobilov si vyžaduje veľké úsilie dospelých, kde nielen trpezlivosť a výchova, ale predovšetkým vhodná kniha je nevyhnutným prostriedkom pri získavaní detského čitateľa. Celý život venoval snahe, aby na konci tejto cesty bolo dieťa, ktoré knihu dočíta do konca a neodloží ju nedočítanú na policu. Svojimi poviedkami, rozprávkami a povestami sa snažil nakloniť si dieťa a presvedčiť ho, že čítanie knihy nebolo márnym zabíjaním času. A jeho kníh nebolo málo.

A ako si Sliackeho diela naklonili čitateľov? Autor veľa priestoru venoval malým čitateľom, pre ktorých písal rozprávky i poviedky, upravoval ľudové rozprávky, báje a biblické texty. Neodmietal ani médiá, vytvoril pre rozhlas a televíziu množstvo hier. Postavičkami

Anton Habovštiak: O kaštieli v šírom poli, 1968

jeho kníh boli často dnešné deti, ktorým chcel urobiť radosť a pritiahnuť ich k čítaniu.

Často, hlavne v posledných rokoch, sa venoval písaniu povestí. Neskúsený čitateľ by si mohol myslieť, že pozbierať už napísané povesti nie je ťažká práca. Ale to by nesmel poznať Ondreja Sliackeho, hľadača neznámych vecí a javov. Vždy sa snažil prísť s niečím novým, prekvapujúcim. Vždy hľadal a skúšal výrazové prostriedky a postupy, aby povesť nielen oživovala minulosť, ale aby bola zábavná a oslovila aj súčasného čitateľa. Preto často staval na inakosti, na hľadaní ozvláštnujúcich prvkov, snažiac sa neprekročiť hranicu medzi umeleckým a komerčným dielom. Pritom dbal na to, aby aj dospelý čitateľ mal z čítania umelecký zážitok, pričom nerobil hrubú čiaru medzi rovinou detského a dospelého čitateľa.

K zatraktívňovaniu zvoleného žánru, v tomto prípade povestí, prispeli krátke, ale zaujímavé až akčné texty, kde sa čitateľ nielen niečo nové dozvedel, prípadne sa čomusi priučil, ale muselo to byť predovšetkým zábavné! K fantastickému príbehu všade tam, kde sa

dalo a kde to pokladal za vhodné, pridával autor historický výklad zobrazenej doby, prostredia či osoby. Pred očami čitateľa ožívajú postavy z dejín Slovenska, ktoré pozná zo školských učebníc ako niečo mŕtve, minulé a on zrazu pochopí, akú dôležitú úlohu zohrali vo vlastných i svetových dejinách. Ako to Ondrej Sliacky robí, že mŕtvi ožívajú, obyčajné kamene sa menia na poklady, história je odrazu dobrodružstvom?

Z jeho literatúry faktu vari najviac vynikajú dva zväzky „zážitkovej vlastivedy“ *Divy Slovenska nielen pre deti I. – II.* Až po ich prečítaní si predovšetkým dospelý čitateľ uvedomí, aké medzery má vo vedomostiach o vlastnej krajine. No nielen to. Zrazu začne mať pocit, že jeho vlasť prekypuje zaujímavými ľuďmi a miestami, s ktorými sa treba osobne stretnúť či navštíviť ich. Začína byť hrdý na svoju vlasť, o ktorej vedel tak málo. A to bez výziev a hesiel o vlastenectve.

Hoci obe knihy sú zamerané na vzdelávanie, podiel estetického aspektu nie je v nich zanedbateľný. Do náučných textov Sliacky totiž vždy zakomponuje prvky umeleckej literatúry, čím zvyšuje ich

Michal Šteinhíbel: Za smidkou chleba, 1971

S vnúčatami v aule Univerzity Komenského

príťažlivosť pre čitateľa každého veku. Tak vznikol žáner, svojím spôsobom nezaraditeľný do žiadneho literárneho či vecného priečinku, lebo raz zabieha do povesti, inde do rozprávky, potom do rozhovoru s fiktívnou postavou, oživuje mŕtve osobnosti, ponúka dobrodružný príbeh, ktorý ilustrujú technické nákresy, strieda životopisné údaje s dojímavými osudmi, kde je niečo realistické a niečo vymyslené... Tak vznikol typický postmoderný útvar, ktorý práve pre pestrosť použitých prostriedkov pôsobí sviežo, inovatívne a zaujímavo. Nie div, že za svoj typ „zážitkovej literatúry faktu“ Sliacky získal medzinárodnú Cenu E. E. Kischea.

Ale dosť o povesti, ktorá v ostatných rokoch učarovala nielen autorovi, ale aj mne ako čitateľke, lebo Ondrej Sliacky nielen tvorí povesti, ale fatálnym prí-

behom sa stáva aj jeho život, ako to vystihol Stanislav Muntág, autor úvodu ku knihe *Turecká studnička*: „Povešť by sa dala napísať aj o vzniku tejto knižky, ktorú jej autor dokončoval na nemocničnom lôžku úporne zápasiac s neviditeľnými protivníkmi vo svojom tele, no s obrovskou túžbou odovzdať čitateľom posolstvo o tom, že zostať človekom aj v tých najneľudskejších situáciách sa vždy opláti...“

Tu by sa príbeh tvorivého života mohol skončiť. Ale nie, pretože posledná veta otvára tú najbojovnejšiu kapitolu v živote Ondreja Sliackeho. Premohol fatálnu chorobu, po dvojnásobnej operácii chrčtice a ťažkej sepse vrátil sa stamodtiaľ. Nuž, milý priateľ, prajem ti veľa síl, nech ťa neopúšťa trpezlivosť a tá tvoja príslovečná bojovnosť! Nech sa tvoj život ďalej točí! ■

Mýty, legendy, rozprávky a povesti už odnepamäti živia, nadchýňajú a formujú dušu malých i veľkých percipientov

JÁN GALLIK

Povešť ako túžba či sen

A hoci nás v škole učili rozlišovať ich na základe striktných žánrových charakteristík, istá symbióza, vyžarujúca tajomstvo úžasu a krásy, je v nich nediferencovateľná. Vo všetkých štyroch zmienенých prozaických žánroch je totiž obsiahnutý zložitý systém úzko prepojených kultúrnych archetypov, morálnych či umeleckých obrazov, prostredníctvom ktorých môžeme reflektovať určité predstavy o vnímaní sveta, života jednotlivca i spoločnosti, a to naprieč históriou.

Autor umeleckej spisby i gestor literárnovedného výskumu v oblasti tvorby pre deti a mládež Ondrej Sliacky, ktorý sa v tomto čase dožíva úctyhodného životného jubilea, si veľmi dobre uvedomuje, že najkrajšie slovenské povesti – ako sa uvádza na zadnom obale jeho najnovšej knihy – si nad všetko zlato sveta ctia dobro, lásku a ľudskú šľachetnosť. Veru, sú to normy, ktoré sa dnes len tak nenosia. Omnoho výraznejšie sa presadzujú silné ramená, intrigy a faloš. V Sliackeho *Najkrajších slovenských povestiach* (Martin, Vyda-

vateľstvo Matice slovenskej, 2021, očarujúco ilustrovala Kristína Šimková) sú však hlavnými aktérmi najmä tí, ktorí sa tejto disharmónii rozhodli čeliť. Znovu v nich dokázal uplatniť svoje naratívne umenie ako v predchádzajúcich publikáciách, ktoré vyšli v ostatných rokoch vo Vydavateľstve Matice slovenskej: *Divy Slovenska nielen pre deti I.* (2013), *Divy Slovenska nielen pre deti II.* (2015), *Povesti a príbehy z medenej Bystrice a okolia* (2017) a *Turecká studnička* (2019). V poslednej menovanej knižke publikoval 26 povestí z osmanských čias s fascinujúcimi ilustráciami Petra Uchnára. Možno hovoriť o unikátnom a invenčnom stvárnení jednotlivých povestí, ktoré nie sú suchým opisom historických udalostí, ale príbehmi o okolnostiach večného ľudského zápasu s vrtkavou priazňou či nepriazňou osudu. Niektoré sa stali súčasťou aj *Najkrajších slovenských povestí* a autor ich zaradil do druhého oddielu s názvom *Najprv Tatári, potom Turci*. Jednou z nich je zaručene najznámejšia a zároveň najkrajšia

povešť o trenčianskej studni lásky, o ktorej stáročia koluje príbeh, že ju vytrvalo kopal so svojou družinou mladý Turek Omar, aby získal od Štefana Zápoľského späť svoju snúbenicu Fatimu.

Editor knižky Stanislav Muntág rozdelil jednotlivé povesti do štyroch oddielov. Prvý má názov *Pokiaľ len ľudská pamäť siaha (legendy a báje)* a jeho súčasťou sú známe i menej známe príbehy úzko späté s našimi dávnymi dejinami, ako napríklad s tými z čias Rímskej ríše, keď na brehoch Hrona rímsky cisár Marcus Aurelius, okrem bojov s barbarmi, „pred dvomi tisícmi rokov napísal slávnu knihu Rozhovory so sebou“ (s. 10). Alebo s tými z dôb avarských vpádov, ku ktorým sa viaže povesť o krutej avarskej kňažnej menom Izra, ktorú pomohol Slovanom, žijúcim pod Slanskými vrchmi, poraziť boh Perún. Emblematicky – aj vzhľadom na oba spomenuté texty – však do knižky vstupujeme príbehom o udatnom vrchu Kriváň, ktorý sa ako jediný zo všetkých vrchov odmietol skloniť pred samolúbyhm ozrutným obrom, čím autor deklaruje jeho symbolický význam pre slovenský národ. Je v podstate známy nielen ako vrch Slovanov, ale hlavne odkazuje na slobodu Slovákov. Stal sa i významným motívom v poézii štúrovcov a svoju pozíciu v básnickej a piesňovej tvorbe si zachoval až dodnes. V danom oddiele nemôžu chýbať ani legendické príbehy, ktoré sú naším duchovným národným pokladom, ako tie o svätých pustovníkoch Svoradovi a Benediktovi či ešte zo slávnych veľkomoravských čias (Prečo je lipa posvätným stromom Slovanov a Tri prúty kráľa Svätopluka). Bravúrnou invenčnosťou sa vyznačuje príbeh o sitnianskych rytieroch, ktorým

kone sedem rokov podkúval preňčovský kováč, aby boli pripravení pomôcť zbiedenému národu, ktorý kynožia už nielen cudzí, ale i vlastní. Kvalitatívne za ním nezaostáva ani povesť Hornolehotský obri, v ktorej sa síce explicitne nespomína meno evanjelického kňaza a významného predstaviteľa slovenského romantizmu Sama Chalupku, ale autor na neho aluzívne odkazuje začlenením jeho najznámejšej básne Morho! do osnovy povesti. Ostatné dve povesti z prvého oddielu patria našej i stredoeurópskej veľrieke Dunaj.

V povestiach *O mestách, dedinách, zámkoch i hradných ruinách* je nosným motívom často nezriadená ľudská túžba, chamtivosť, pýcha, neúcta k Bohu, blížnemu i prírode. Sliackeho povesti majú v mnohom nadčasovú hodnotu, pretože ekologické problémy, súvisiace s bezbrehým drancovaním prírody, stavajúc človeka do pozície absolútneho vládca, sú aktuálne i dnes. Ľudskú nenásytnosť totiž vždy dokázala na istý čas zastaviť až vyššia sila v podobe prírodných katastrof, ako v povesti o Kremnických Turícach. V povesti o Ctiborovi z Beckova je zas dominantný motív zločinu a trestu, rovnako ako v príbehu o Prešporskom Valdherovi, ktorého za zlobu a krutosť potrestala až samotná svätá Lucia. Boží trest neminul ani chamtivého bojnického kastelána z príbehu Bojnické kamenné dukáty, ktorý chcel zbohatnúť na liečivej bojnickej vode, či krutého správcu Smolenického zámku, ktorý týral poddaných (povešť Smolenický kastelán). Z povestí zo Spiša sa prostredníctvom zaujímavého príbehu o vajdovej dcére Aranke čitateľ dozvie, odkedy sú u nás cigánski Rómovia doma a prečo je veľkoidiansky hrad, ktorý už v súčasnosti nestojí,

nazývaný aj cigánsky hrad. Možno k danej povesti ešte dodať, že Veľká Ida mala stáročia v erbe cigánskych hrdinov, ale v roku 2010 ho museli na návrh heraldickej komisie odstrániť. I v ďalších povestiach – z tretieho a zároveň najrozsiahlejšieho oddielu – putuje čitateľ, v duchu literárneho regionalizmu, po slovenských mestách, uchovávajúcich vo svojej historickej pamäti duchovné bohatstvo v podobe príbehov, ktoré mnohým generáciám sprítomňujú každodenný zápas medzi dobrom a zlom, spravodlivosťou a nepravosťou, milosrdenstvom a nenávisťou. Či už je to povesť o trnavskom čiernom kocúrovi, košickej bielej húske, rohožníckom bielom mlyne alebo o Kostole sv. Jána Krstiteľa v Kremnických Baniach, do ktorej Sliacky po prvý raz začlenil tragédiu nemeckých kolonistov v našich dejinách. Každá z týchto povestí zvnútorňuje a zároveň odкрýva jedinečnosť a individualitu ľudského konania (postavy či postáv) na rovine významu i témy konkrétneho literárneho textu. A doslova lyrický náboj majú v sebe implikovaný dve povesti s osobitným venovaním autora – Paracelsova modrá ruža a Na kráľovej holi stojí strom zelený, venované mamke a bratovi zasiahnutému covidovou zlobou. Napriek tragickému motívu zračí sa v nich sila životnej múdrosti a vzácnosti hodnoty ľudského života.

Záverečný oddiel s názvom *O horách, riekach a ich podivných obyvateľoch* otvára Ondrej Sliacky Povestou o Kráľovej holi, ktorej ústrednou postavou je uhorský kráľ Matej. V mnohých slovenských literárnych skvostoch je zobrazený ako dobrý a láskavý panovník, ktorý chodil medzi ľud v jednoduchom odeve, aby zistil, ako vníma svojho vládcu. Súčasťou oddielu je aj povesť

o nebezpečných skalách Margita a Besná, tróniacich vo Váhu pod Strečnom, o liptovskom i trenčianskom vodníkovi, či o tom, ako vznikla rieka Rimava. Nájdeme tu tiež kysuckú povesť o milujúcej matke, ktorá sa starala o svoje chudobné deti aj po smrti v zoomorfnej podobe bielej husi, o lietajúcom mníchovi Cypriánovi či národnej legende známom zbojníkovi Jurajovi Jánošíkovi. Ústrednými postavami niektorých povestí sú aj magické bytosti, ako Tatarský šarkan či víla, ktorú si vzal mladý gazda za ženu v povesti Nedodržaný sľub. Dokonca príbeh Išli hudci horou, horou javorovou je inšpirovaný slovenskou ľudovou baladou s rovnomenným názvom a jej námet spočíva v čarovnej sile príkro vyrieknutého slova (zakliatia), ktoré môže človeku ublížiť oveľa viac ako fyzický útok.

Knihu *Najkrajších slovenských povestí* napokon zakončil Ondrej Sliacky príbehom o znamenitom slovenskom kartografovi Samuelovi Mikovínim, ktorý sa venoval aj inžinierskej činnosti – výstavbe protipovodňových hrádzí. Zostáva nám len dúfať, že rovnakú nesmrteľnosť, akú prisúdil tomuto vynálezcovi, si zachovajú aj povesti, ktoré sú súčasťou jeho najnovšej publikácie. Pretože povesť, podobne ako iné umelecké diela, vychádza z istej životnej skúsenosti, vytvára autonómny svet a zavádza určitý zmysel i pravidlá tam, kde je niečo chaoticky rozdrobené a nesúvislé. Vtlačuje do slov, obrazov, melódií i príbehov to, čo je viditeľné a aj to, čo je skryté, čo vo svete a v človeku existuje len ako možnosť, túžba či sen. ■

Múdra Katarína (Sicílske rozprávky), 1982

Rozhovor s bábkarskou a kostýmovou
výtvarníčkou Evou Farkašovou

LENKA DZADÍKOVÁ

"Mám des, že dieťa sa pri predstavení nudí."

Scénická výtvarníčka Eva Farkašová vstúpila do divadelného diania v polovici 70. rokov a je jeho súčasťou dodnes. Pracuje v bábkových divadlách, činohre aj opere, v ochotníckych súboroch i v televízii. Je autorkou výtvarnej zložky k takmer štyrom stovkám inscenácií. Navrhla bábky a kostýmy do inscenácií na Slovensku, v Čechách, v Poľsku, ale aj Chorvátsku, Srbsku, Nemecku, Rakúsku a ďalších krajinách.

■ **Kde môžeme nájsť počiatky vašej výtvarnej tvorby? Mali ste doma umelecké zázemie?**

Môj otec Cyril Zálešák pochádzal z moravsko-slovenského pomedzia, z obce Kuželov. Je to krásna, malebná krajina so stále živým folklórom. Vždy sa tam spievalo, tancovalo, hralo, je tam typický modrý ornament, ktorým zdobili domy. Keď som tam chodievala, babička ma učila vyšívať... Malebný

kraj inšpiroval mnohých maliarov, napríklad Jana Hudečka či Cyrila Mandela. Otec si ctil umelcov, mal cit pre výtvarné umenie a môj „dedáček“ maľoval insitné obrazy, ktoré máme stále odložené. Možno z otcovej strany sa nejaké výtvarnícke gény preniesli. Otec sa venoval športu, vyštudoval zemepis a telovýchovu, ale k folklóru sa cez tanec vrátil. Od roku 1949 pracoval v Matici slovenskej ako referent Národopisného odboru, čo bola rovnaká funkcia, ako mal pred vojnou Karol Plicka. Znamenával ľudový tanec pomocou tanečného písma – zostavil systém názvoslavia pre opis ľudových tancov, ktorý sa používa dodnes. Vydal mnoho publikácií. Keď v Bratislave vzniklo Slovenské ústredie ľudovej umeleckej tvorivosti, presťahovali sa aj moji rodičia a otec sa stal vedúcim tanečného oddelenia. Potom bol dlhé roky choreografom a vedúcim folklórneho súboru Technik. Narodila som sa teda

v Martine, ale ako štvormesačná som prišla do Bratislavy. Ak to zhrniem, výtvarné zázemie som nemala, ale umelecké áno – získavala som cit pre melódiu, rytmus, pohyb, krajinu.

■ Čo vás nasmerovalo na štúdium na slávnej bratislavskej ŠUP-ke, ktorá sa dnes volá Škola umeleckého priemyslu Josefa Vydru?

Ako dieťa som chodila do výtvarného krúžku. Bývali sme na Štetinovej ulici, čo je ulička oproti ŠUP-ke a istým neopísateľným spôsobom ma to tam priťahovalo. Bola som škôlkarka a keď som šla okolo, vždy som sa chytila mreží na prízemných oknách a pozerala som sa dnu. Dodnes cítim tú vôňu mokrej hliny a voňavého dreva, počujem monotónne klopkanie dlát o kameň na školskom dvore. Silno ma oslovil genius loci historickej budovy a intuitívne som cítila, že sem chcem patriť, hoci som netušila, do čoho idem.

■ Bola ŠUP-ka v čase vášho štúdia ešte stále tým bájnym „ostrovom slobody“? Kto boli vaši spolužiaci?

Na ŠUP-ku ma prijali v roku 1968, výučba mala začať v septembri. Po augustových udalostiach, okupácii a vpáde „bratských“ vojsk nastalo obrovské sklamanie. Ten „ostrov slobody“ tu však naďalej bol, hoci sme už vstupovali do obdobia normalizácie. Nebyť úžasnej osobnosti riaditeľa školy Jozefa Brimicha, všetko by sa uberalo iným smerom. To on dokázal akýmsi zázrakom ako nestranník a ideologicky nezaťažený človek viesť školu naďalej v duchu umeleckej voľnosti, nekonvenčnosti, tolerancie a slobodného vyjadrenia. Pedagógovia

tolerovali na tú dobu náš provokatívny spôsob obliekania, dievčatá mohli nosiť minisukne, chlapci mali dlhé vlasy, počúvali sme Beatles a tajne fajčili v priestoroch školy. A všetky prehrešky študentov dokázal ten úžasný, rozhladený, vzdelaný a spravodlivý pán riaditeľ diplomaticky uhladiť a obhájiť pred nadriadenými. To nebolo možné na žiadnej inej škole.

Študovala som u profesora Teodora Lugsu, ktorý viedol odbor keramiky. V tom čase už na škole neexistovalo legendárne bábkové divadlo, ktoré dlhé roky viedol profesor Miroslav Fikari a ktoré získavalo množstvo ocenení. Jeho moderný pohľad na tento druh umenia vychoval z mnohých študentov výborných divadelníkov a filmárov s originálnym výtvarným videním – Juraja Jakubiska, Jožka Bednárika, Ela Havettu, Milana Sládka, Jána Zavorského... To boli silné generácie výtvarníkov. Z mojej generácie sa veľa spolužiakov „stratilo“. Medzi tých známejších čo zostali pri remese, patrili keramici Vladimír Oravec, Mária Banášová, Igor Balgavý, scénograf Milan Ferenčík, sochár a môj budúci manžel Vojtech Farkaš, Zdeno Majerčák.

■ Ako ste sa od keramiky dostali k bábkovému divadlu?

S divadlom som nemala nič spoločné, ale témy, ktoré nám na škole zadával profesor Teodor Lugs, dizajnér, sochár a keramik, boli často figuratívne motívy. Rada som navrhovala do hliny rôzne štylizované rozprávkové postavičky. Nevieam si to vysvetliť, možno ma fascinovala predstava, že by tie figúrky mohli ožiť, preniesť sa do iného priestoru a prerozprávať svoj príbeh.

Eva Farkašová

Druhým momentom je, že som si ako dieťa odniesla silnú emóciu z predstavenia Štátneho bábkového divadla, kde bol autorom výpravy a režisérom Bohdan Slavík. Ten silný vizuálny zážitok si dodnes pamätám. Rozmýšľala som, čo ďalej, nemala som jasnú predstavu a s divadlom žiadne skúsenosti, ale dozvedela som sa o špeciálnom odbore bábkarskej scénografie na DAMU v Prahe. Chcela som sa o škole dozvedieť viac a obrátila som sa na pána Fikariho, ktorý mi ochotne veľa vecí objasnil, zadal mi úlohu scénograficky vyriešiť Exupéryho *Malého princa* a pritom ma zasväcoval do tajomstiev bábkového a tieňového divadla. Myslím si, že mal veľký podiel na tom, že ma napokon na DAMU prijali a som mu za tie rady dodnes nesmierne vďačná.

■ **Mnohí na roky strávené na DAMU – Divadelnej fakulte Akadémie múzických umení v Prahe spomínajú ako na mimoriadne inšpiratívne. Je to tak aj vo vašom prípade?**

Bol to krok do neznáma. Vzala som dosky s domácimi prácami, ktoré nám zadali a vypravila som sa na prijímačky. V Prahe som na stanici nastúpila na električku opačným smerom a prišla som tam neskoro. No spravila som ich. Nadchla ma už prijímacia komisia, v ktorej sedelo šesť bradatých pánov so zhovievavým výrazom a fajočkami. Pôsobili na mňa sympaticky a láskyplne. Jan Dvořák, Miroslav Česal, Richard Lander, Václav Kábrt, to boli bábkari, ktorí pre to žili. No myslím si, že najväčšiu školu som v Prahe dostala vďaka kultúre, ktorá tam bola. Navyše, škola mala autobus, ktorým sa cestovalo na premiéry do bábkových divadiel v ce-

lých Čechách. Veľa som toho videla, začínali sa zlaté časy královohradeckého divadla DRAK pod vedením Josefa Kroftu, Miloslava Klímu a Petra Matáska. Vznikli dnes už legendárne inscenácie *Johanes doktor Faust*, *Enšpígl*, *Sen noci svätajánskej*, *Pieseň života*, *Kalevala*, ktoré rozhodujúcim spôsobom ovplyvnili poetiku bábkového divadla. Text sa stal zámenkou k variáciám, improvizáciám, didaktiku vymenila slovná a javisková metafora, báбка sa stala rovnocenným partnerom herca. Vznikali odvážne, provokatívne a umelecky náročné projekty. Zbožne sme sledovali každý krok tohto divadla a spolu s celým tímom nasýteným umeleckým životom kultúrneho centra sa vo mne potvrdilo presvedčenie, že sa dá robiť bábkové divadlo inak, zaujímavo, poeticky, s výpoveďou a imagináciou.

■ **Spomenuli ste Štátne bábkové divadlo v Bratislave, ktoré dnes nesie názov Bratislavské bábkové divadlo a práve do neho ste po škole nastúpili...**

Chcela som sa do tohto divadla dostať, začala som tam ako „brigádnička“ a potom tam realizovali aj moju diplomovú prácu – inscenáciu *Muzikanti*. To ma dobre prefackalo. Prvýkrát som zažila tvorbu v praxi. Malo to všelijaké chyby. Dnes by som sa pod túto výpravu asi nepodpísala (smiech).

V rovnakom čase ako ja nastúpil do divadla aj scénograf Jano Zavorský, už tam bol režisér Paľo Uher a vytvorili sme tvorivú štvoricu aj s dramaturgičkou Katarínou Párnickou. Mala som pocit umeleckého a priateľského zázemia, veľmi dobre sa nám pracovalo. Myslím, že sme vytvorili niekoľko

slušných inscenácií. Táto spolupráca sa ale za krátky čas rozpadla, lebo Paľo Uher odišiel do emigrácie a Jano Zavorský do trnavského divadla.

Okrem sledovania Kroftovej práce v DRÁK-u, bola práve táto etapa v Štátnom bábkovom divadle to, čo ma veľmi posunulo. Katarína Párnická aj Jano Zavorský mali vyštudovanú činohru. Ich pohľad „zvonku“, priniesol do výtvarnej zložky inscenácií nový dych. Uher často využíval aj projekciu, hoci ešte technicky primitívnu. Scénografia bola otvorenejšia, vzdušnejšia a snovejšia, dokonca minimalistická.

■ **Vaša spolupráca s Pavlom Uhom – režisérom, dramatikom a na počiatku milénia aj dramaturgom BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti pokračuje dodnes. Patrí Pavel Uher k vašim umelecky spriazneným tvorcom?**

Paľa si nesmierne vážim. Je to kultivovaný, vzdelaný a veľmi citlivý človek. Veľmi dobre sme si rozumeli. Keď odišiel do Nemecka, bola to pre mňa ľudsky aj umelecky veľká strata. Bol však taký veľkorysý, že ma potom v 90. rokoch volal hosťovať do Nemecka a realizovala som tam aj výstavu. Cesta do zahraničia znamenala pre mňa v tom čase hlboký nádych.

■ **V Štátnom bábkovom divadle ste boli zamestnaná v rokoch 1975 až 1982. To bol váš prvý a posledný interný úväzok. Od roku 1983 pôsobíte ako scénografka na voľnej nohe. Je to zhoda okolností alebo váš zámer?**

K rozhodnutiu odísť z divadla pripelo hlavne to, že som stratila záze-

mie zohratého tvorivého tímu. A druhým dôvodom bolo, že som dostávala stále viac príležitosti pracovať v televízii na rôznych projektoch pre deti. Boli to cyklické relácie ako *Slniečko na rukavičke*, výtvarné a hudobné výchovy, *Medvedík a prasiatko*, bábkové výpravy televíznych rozprávok... Spolupracovala som hlavne s režisérom Petrom Geržom. A tak ako Janko Uličiansky v divadle, tak Gerža v televízii dokázal zo mňa vytiahnuť výtvarnú bezprostrednosť a hravosť. Mala som už dve malé deti a považovala som za úplný nezmysel strácať drahocenný čas na ROH schôdzach, branných cvičeniach, školeniach a iných otravných formalitách. Chcela som ten čas prežiť zmysluplnejšie. Dobrovoľne odísť zo zamestnania na voľnú nohu bol v tom čase dosť odvážny krok, pretože manžel ešte neukončil vysokú školu a boli sme mladá štvorčlenná rodina bez stálych príjmov. Ale trúfli sme si...

■ **Etablovali ste sa nielen ako bábkárska, ale aj kostýmová výtvarníčka.**

Ku kostýmu som sa dostávala postupne. Učila som sa na vlastných chybách. Na škole sme kostým absolútne nemali. Prešla som si tým od nuly a na moje prvé kostýmové realizácie dnes nazerám veľmi kriticky. Postupne som pochopila, že kostým je vonkajším zobrazovaním vnútorného života postavy. Myslím si, že kostýmová tvorba je nedocenená. Proces je náročný, s dramaturgom a režisérom čítame text, analyzujeme postavy, ich sociálne postavenie, akým prechádzajú vývojom, to všetko musí kostým vyrozprávať. Musí mať svoju farebnú a strihovú líniu a zachytiť vývoj postavy.

Z predstavenia Zvedavý sloník

Z predstavenia Dobrú chuť, vlk!

■ Počas rokov strávených ako veľmi aktívna scénická výtvarníčka ste spolupracovali s množstvom režisérov a režisérok, ale aj scénografmi, často v ustálených tímoch. Ktoré spolupráce mali zásadný vplyv na vaše výtvarné myslenie?

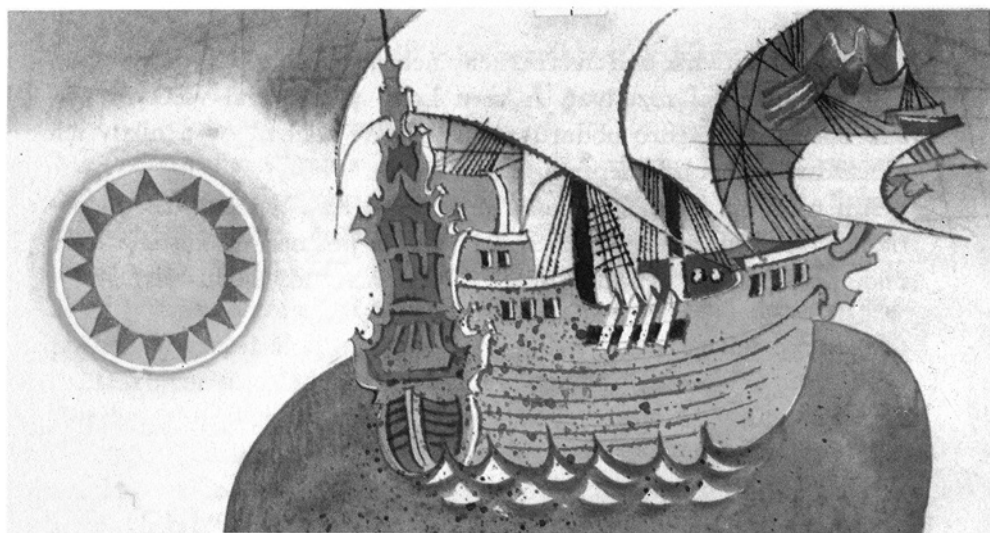
Musím povedať, že každá spolupráca ma posunula. Každý režisér je iná osobnosť, každý má iné divadelné videnie. Iné to bolo s Blahom Uhlárom, iné s Jánom Uličianskym. Prvé spolupráce s ním v Košiciach boli krásne. Keď som s Blahom Uhlárom pracovala na inscenácii *Mŕtve kráľovstvo* v Krajskom bábkovom divadle v Banskej Bystrici, v súbore bol aj taký nesmelý čiernovlasý herec. Dnes je to známy režisér Marián Pecko. Keď sa stal v bystrickom divadle režisérom, požiadal ma, spolu s Jánom Zavarským, o spoluprácu. V tejto tvorivej trojici sme sa vzájomne ovplyvňovali, posúvali, nasávali veľa nových podnetov. Kabaret, poézia, hudba, výtvarno...

Mala som pocit, že sme umelecky napredovali míľovými krokmi. Začali sme inscenáciou o Dominikovi Tatarkovi *Dojímate ma veľmi...* Potom nás pozvali aj do varšavského divadla Lalka. Jano Zavarský s Peckom spoluprácu ukončil, ale ja s ním tvorím dodnes.

Chvíľu som pracovala aj s Petrom Scherhauferom, to bola veľká skúsenosť. Robili sme spolu obrovský exteriérový projekt *Bocaius '98* v Košiciach. Pre mňa bolo nepochopiteľné, ako dokázal zvládnuť dav ľudí, chodúľochodcov, žeriavy, vojsko... Bola to česť a veľká skúsenosť.

Zásadná bola pre mňa aj spolupráca s poľským režisérom Piotrom Tomaszukom. Spolu s dramatikom Tadeuszom Słobodziankom založili Teatr Wierszalin v Supraślu. Je to osada neďaleko Białystoku, ktorá sa nachádza na pomedzí poľsko – bieloruských vplyvov a to znamenalo repertoár a poetiku súboru. Mieša sa tu kultúrne dedičstvo, pravoslávna a katolícka viera,

Anton Habovštiak: *O kaštieli v šírom poli*, 1968

východ a západ. Javisko starej drevenej budovy malo obmedzený priestor bez akéhokolvek zákulisia. Sídliť tam však genius loci a ten určoval neopakovateľnú atmosféru všetkých scénografií. Stará drevená podlaha, jej vôňa a praskanie a úzke schodisko, ktoré viedlo na povalu plnú úžasných vecí, s ktorými sme si pri výprave zväčša vystačili.

Väčšina režisérov, s ktorými spolupracujem, sú komplikované osobnosti, ale vydržala som to, hoci to často bola psychická drina. Výsledky však stáli za to. Ako balzam potom bola tvorba s českým režisérom Petrom Nosálkom. Bol to neuveriteľne rozhladený a milý človek. Jeho inscenácie boli optimistické, aj herci ich radi hrali a mali veľa repríz.

■ **Väčšina čitateľov Bibiany si pri mene Ján Uličiansky predstaví najprv jeho knižnú tvorbu. Aký je Ján Uličiansky ako divadelný režisér?**

Náš prvý kontakt v roku 1983 bol fantastický v tom, že ma prijal ako člena rodiny. V Košiciach som sa vďaka nemu cítila výborne. Janko je vo vnútri duše stále chlapec. A to mi veľmi vyhovovalo. V mojej hravosti ma podporil a vedel ju režijne dopovedať. Má výtvarný cit a z toho, čo som ponúkla, vedel vyťažiť maximum. A má vkus. To nemá každý režisér.

■ **Máte široký záber. Kostýmy a bábky ste navrhli pre inscenácie určené rôznorodému publiku v činohre, v opere, v bábkových divadlách, aj pre televíznu tvorbu. Je rozdiel v príprave inscenácie pre detského a dospelého diváka?**

Či je to jedno alebo druhé, musí to byť zodpovedné a dôsledné. V každom

prípade sa snažím byť precízna. Rozdiel je v štylizácii. Je dôležité poznať psychológiu dieťaťa – aký znak dokáže prečítať, či porozumie metafore, či potrebuje farbu, aký potrebuje rytmus predstavenia. Akonáhle sa to priveľmi štylizuje a výtvarník sa príliš „uvolní“, môže sa stať, že dieťa neprečíta nič.

V istom momente som veľa začala robiť pre dospelých, kde som k tomu musela pristupovať racionálnejšie, analytickejšie. Myslím si, že dnešnému dieťaťu som už vzdialená, lebo vyrastá v inom kultúrnom prostredí. Deti sú živéne internetom, facebookom, animovanými filmami, ktoré sú preafektované, prefarebnené, príliš rýchle, príliš strihové, chýba tam doznenie emócie. Snažím sa vrátiť do tej hravosti, ktorú som kedysi mala v tvorbe výraznejšiu. Nemám pocit, že by som bola „úplne vedľa“. Ale mám des z toho, že dieťa sa na predstavení nudí.

■ **Scénickí výtvarníci a výtvarníčky nie sú tí, ktorí formujú dramaturgiu divadiel. Prichádzajú do tvorby v čase, keď je text, predloha, prípadne aspoň téma dané. Ako hodnotíte vývoj dramaturgie slovenských ale aj zahraničných divadiel? Ako sa tematicky či hodnotovo posunula tvorba pre deti?**

Posun je citelný. Ale to začína už na škole – na Katedre bábkarskej tvorby. Väčšina študentov odmieta klasickú bábkú, ich vyjadrovacím prostriedkom je materiál a predmet a z toho potom vyrobí bábkú. Tým dostane ďalšiu metaforu. My sme boli pokornejší, dnes majú poslucháči väčšiu potrebu hovoriť za seba, o svojom videní tohto sveta. Aj keď dostanú zadaný titul, tak ho pretransformujú, aby mohli svoj príbeh

cezeň prerozprávať. Odmietajú otrocké inscenovanie overených textov.

V zriaďovaných divadlách sa situácia mení od divadla k divadlu. Vážim si tých dramaturgov, ktorí vyhľadávajú nové texty. Pravdou však je, že nemáme autorov bábkových hier, ako je napríklad Marta Guśniowska v Poľsku. Dramaturgovia potom siahajú po prozaickej literatúre či dokonca filmových scenároch a tie prerábajú pre potreby bábkovej inscenácie.

■ **Pracovali ste a pracujete vo viacerých krajinách Európy. Je rozdiel v tom, ako sa v danej krajine pristupuje k deťom?**

V krajinách bývalej Juhoslávie sú detskí diváci nekompromisní. Keď sa nudia, dajú to jasne najavo. Keď sa na dej „chytia“, tak fandia ako na futbalovom štadióne. Aj herectvo je tam iné. Sú to činoherci, ktorí chcú presadiť seba, bábkou držia len ako rekvizitu. Majú obrovský temperament, čo sa ukazuje aj na ich hlasovom prejave. To sa mení len postupne, a to vďaka tomu že vznikla špecializovaná bábkarská škola v chorvátskom Osijeku. Finančne to tam ale určite nie je lepšie ako u nás. V bývalej Juhoslávii je bábkové divadlo vnímané ako zábava pre deti. V Čechách je tradícia bábkového divadla dlhšia, je to tam rešpektované. Cez bábkou sa vyjadrovali aj k politickým témam. Tam má vážnosť. V Poľsku je to o dramaturgii, vyberajú si a majú radi vážne témy, sú katolícky založení, viera hrá veľkú úlohu. V Poľsku inscenácie pre deti reflektuje široká škála kritikov.

■ **Viac ako dvadsať rokov vyučujete na Katedre bábkarskej tvorby na Di-**

vadelnej fakulte Vysokej školy múzických umení. Aká je budúcnosť tohto odboru? Drží si svoju špecifickosť?

Študenti sú vedení k tomu, aby boli sebestační, aby si dokázali realizovať svoje menšie projekty. To si ale väčšinou robia sami. Zriaďovaných divadiel je len päť a malé divadielka hrávajúce pre škôlky si často poradia aj bez výtvarníka. Scénograf má potom malú možnosť uplatnenia. Obávam sa však toho, že tie malé skupiny, ktoré nemajú peniaze a nemôžu si dovoliť výtvarníka a hudobníka, budú postupne skĺzavať do amaterizmu. A to je nebezpečné – deti sa na to pozerajú, považujú to za štandard a už to ide dolu kopcom.

Určite máme talentovaných študentov aj absolventov a je veľká škoda, že nemajú príležitosť. Niektorí sa uchytia na základných umeleckých školách, ale viem aj o takých, ktorí pracovali ako predavači. Je to ťažké povolanie, mimoriadne náročné a vyčerpávajúce. Nie je len o tom vymyslieť koncepciu, ale dôležitá je výroba, ktorá potrebuje remeselníkov, na slovo vzatých odborníkov, technológov, výrobcov kovových a drevených konštrukcií. To všetko sa v malých divadielkach nedá finančne zabezpečiť a robí to výtvarník sám. Nielen to navrhne, ale ušije a vyrobí a sedí non-stop na skúškach, lebo treba stále niečo meniť. A honorár je omnoho menší ako v činohre. Ten, kto to vydrží, musí byť mimoriadne vytrvalý a mať rád toto povolanie. Študenti majú chuť, chcú robiť umelecké projekty, nechcú skĺznuť do komercie. A ja im držím palce, aby im ich kreativita a nadšenie vydržali. ■

Anton Habovštiak: O kaštieli v šírom poli, 1968

*Kánony a kanóny slovenskej literatúry
pre deti a mládež po roku 1989 (VI.)*

DÁVID DŽIAK

Kánony a kanóny

V predposlednej, šiestej časti ankety Kánony a kanóny slovenskej literatúry pre deti a mládež po r. 1989 prinášame pohľad Evy Vitézovej na žáner povesti a Bibiány Hlebovej na detské knihy rómskych autorov.

EVA VITÉZOVÁ

V posledných desaťročiach sa povest mení oproti svojmu pôvodnému (ľudovému, folklórnemu) variantu. Zostáva síce stále jednoduchým prerozprávaním historickej udalosti (v zmysle folklórnej tradície), ale práve jej jednoduchosť a lineárnosť ju predurčuje k tomu, aby sa stala vhodným žánrom určeným detskému čitateľovi, a na to sa v súčasnosti zameriavajú aj autorské spracovania pôvodne folklórnych motívov. Povesti zaujímavým spôsobom históriu vždy dokreslovali: či už išlo o vysvetlenie pôvodu niektorých názvov, či o interpretáciu historickej udalosti alebo udalosti vzťahujúcej sa

k nejakému zaujímavému miestu. Toto je podkladom na literárne spracovanie do podoby povestí i dnes. V 90-tych rokoch 20. storočia i na začiatku 21. storočia dochádza v povestovom žánri ku kvantitatívnemu vzrastu. Dôvodom je častokrát snaha dokázať slovenskú svojbytnosť, samostatnosť a historickú ukotvenosť (v duchu „boli sme tu už dávno a máme svoju históriu“), ale aj logické rozširovanie publikačných možností. V začiatku 90-tych rokov 20. storočia národno-historický uhol pohľadu najvýraznejšie predstavujú povesti Milana Ferka Staré povesti slovenské (1990) a Nové povesti slovenské (1994). Svojou adresnosťou nie sú jednosmerné, majú ambície osloviť i dospelého prijímateľa. Tematicky sa viažu na rôzne obdobia našich národných dejín. Sú v istom zmysle slova pendantom k tomu, čo prezentuje dielo J. C. Hronského Zakopaný meč. Tematicky sa viažu na rôzne obdobia našich národných dejín. V podobnom duchu možno hodnotiť povesti Jozefa

Melichera *Od Zobora po Sitno* (1998).

Dôkladné poznanie a rešpektovanie štruktúrnych zákonitostí povestového žánru je dlhodobo prítomné v tvorbe Ondreja Sliackeho, ktorý spolu s ilustrátorom Martinom Kellenbergerom dal žánru povesti netradičnú podobu komiksu v knihe *Slovenské obrázkové povesti* (2005). Autori v nej prezentujú dvanásť historických a dvadsaťsedem miestnych povestí, ktoré pokrývajú celé územie Slovenska. Realizácia povestí ako obrázkových príbehov je pre deti veľmi príťažlivá, pretože častokrát najmä v začiatkoch svojich čitateľských skúseností potrebujú pomoc napríklad vo forme obrázkov k textu. Treba však dodať, že žánrové špecifiká povesti nie sú v tomto prípade nijako oslabené.

Čistú žánrovú podobu majú aj Sliackeho *Povesti a príbehy z medenej Bystrice a okolia* (2017), čím vyplnil biele miesto na knižnej povestovej mape Slovenska. Majster povestí originálne, ale aj cez vlastnú skúsenosť, a teda nežný vzťah k svojmu rodnému mestu, predstavuje históriu, udalosti, zákutia, tajomstvá a záhady medeneho mesta (napríklad kde sa vzal v Bystrici oltár majstra Pavla). Nezabúda ani na také osobnosti späté s mestom, ako sú Božena Němcová, Jozef Gregor Tajovský, Jozef Murgaš či Dominik Skutecký. Tragický osud jeho dcéry talentovanej maliarky Karoly, matky spisovateľa Petra Karvaša, ktorú slovenskí fašisti spolu s manželom charizmatickým bansko-bystrickým lekárom Ferdinandom Karvašom zavraždili vo vápenke v Nemeckej, spracoval v silnom protifašistickom príbehu *Modlitba za Karolu*. Súčasťou knihy sú vysvetlivky pôvodných názvov lokalít a slovník dobových regionálnych výrazov.

Opäť sa stáva (ako v každom prelomovom historickom období) zaujímavou postavou Juro Jánošík. Postava Jánošíka je prítomná napríklad v povesti *O najväčšom zbojníkovi Jánošíkovi*. Táto povesť je súčasťou knihy *Povesti z Liptova* (2008), ktorú vytvorili Peter Vrlík a Peter Mišák. Uvedená povesť sa nachádza v časti *O zbojníkoch a pokladoch*, ktorá okrem tejto povesti obsahuje ešte devätnásť povestí zobrazujúcich život zbojníkov. Jánošíkovská téma je prítomná v mnohých ďalších zbierkach povestí vydaných na prelome 20. a 21. storočia, veľakrát je jánošíkovský motív aktualizovaný v regionálnych súvislostiach, dokonca i takých, v ktorých pôsobenie Jánošíka nebolo pravdepodobné. Takýto spôsob „migrácie“ Jánošíka si zvolil napríklad i Jozef Melicher v zbierke *Tekovské povesti* (1989). V tejto knihe sú napr. povesti *Jánošíkov poklad pod Javorom*, *Jánošíkova valaška za rybníckym kostolom*. Motív pomoci sedliackej dedine v čase vianočných sviatkov spracoval v povesti *Jánošíkovské Vianoce Anton Marec* (Marec, Jánošík, Jánošík..., 1994). Podobných povestí možno nájsť v našej literatúre viac, zvláštnosťou tohto príbehu je to, že sa odohráva kdesi v dedinke pod Tatrami, keď Jánošík prechádzal popod Tatry, čo je dosť vzdialené od regiónu, v ktorom Jánošík domovsky pôsobil. V povestiach ho však nachádzame tak v Tekovskej stolici, ako aj v Prešporoku či na východnom Slovensku, pretože Jánošík sa stal národným fenoménom, a tak si ho prisvojilo v povestových príbehoch celé Slovensko.

Najväčší rozmach však v poslednom období zaznamenali povesti, ktoré majú regionálny charakter a viažu sa k určitej konkrétnej lokalite. Matica

slovenská ich vydávanie zastrešuje pôvodným projektom edície Povestová mapa Slovenska. Takto vyšli na prelome storočí napr. Tatranské povesti Antona Mareca (2002), Hontianske povesti Jozefa Melichera (1996), Požitavské povesti Jozefa Melichera a Jozefa Trubíniho (1998), Turčianske povesti Jozefa Tatára (1999), novobanské povesti A zvony nezvonja Jozefa Hindického (1999), Kysucké povesti Jána Podmanického (2002), povesti z nitrianskeho regiónu Ponitrianske povesti a povrávky Zuzany Zemaníkovej (2001). Rozkolísaná hodnota diel tohto ambiciózneho projektu je spôsobená tým, že kým niektorí autori dokázali rešpektovať žáner povesti a uplatňovať jeho adekvátne stavbu, jazyk, rozprávačské špecifiká (napr. Melicher, Trubíni, Tatár), iným sa to z rôznych dôvodov podarilo menej (Hindický, Podmanický). Napriek tomu je potrebné uvedomiť si, že cieľom autorov bolo predstaviť región prostredníctvom povestových príbehov a podporiť aj tzv. „regionálne vlastenectvo“.

V ostatnom období však vo väčšom počte pribúdajú tituly, ktoré majú s povestami spoločné len styčné body a sú založené na domýšľaní, vymýšľaní, fabulovaní. Veľakrát idú viac do mytológie a rozprávkovosti. Môžeme ich nazvať poviestky, povrávky, príbehy z dávnych čias a typické pre ne (tak isto ako pre celú súčasnú literatúru) je synkretizácia žánrov a postupov. Autentický povestový žáner je najviac zastúpený v už spomínanom projekte Vydavateľstva Matice slovenskej Povestová mapa Slovenska. Tento projekt má podiel na tom, že sa jednotlivé regióny Slovenska sprítomnili v povestovej podobe. V uvedenom edičnom rade v ostatnom

čase vyšli napríklad novohradské povesti Hany Koškovej Mara medvedia, Povesti a legendy z Novohradu (2007) a Poludnica z Čerepeša (2010); Povesti z Liptova (2008) autorskej dvojice Peter Vrlík a Peter Mišák; Hontiansko-novohradské povesti (2010) Jána Mäsiara; Povesti z Pohronia (2011) a Karpatské povesti (2012) Petra Urbana; Turčianske povesti (2012) Jozefa Tatára. Zvlášť cenné i z hľadiska folkloristiky sú v Melicherových povestiach (napr. v knihe Požitavské povesti) odkazy na zdroje povestí – či už záznam rozprávania konkrétneho človeka, písomná informácia a pod. Zaujímavé sú i fakty o minulosti miest a obcí, erby a mapka Požitavie. Pre Melicherove povesti je typická úspornosť, nezataženosť dejovými digresiami, nevyumelkovanosť, pretože autorovou snahou je hodnovernosť. Melicher sa snaží zaujať detského i dospelého príjemcu, jazykovo sa prispôsobuje dnešnému čitateľovi, no nie rušivo a násilne. Jeho povesti vyznievajú ľudsky, optimisticky, ale aj výchovne. Vplyv Jozefa Melichera na tematizovanie povestí je zreteľný vo výbere Ponitrianske povesti a povrávky od Zuzany Zemaníkovej (2001). Základným rozdielom však je, že zatiaľ čo u Melichera je zreteľný a právoplatný odkaz na prameň, zdroj informácií pri každej povesti, u Zemaníkovej ukotvenia povestí sú všeobecné (Pramene a literatúra). Preto žánrové vymedzenie „povrávka“ je v jej prípade adekvátnejšie než povest. Pozitívne však možno hodnotiť Slovníček krajových a menej známych slov i kapitulu Hľadajme korene, v ktorej autorka

Anton Habovštiak: O kaštieli v šírom poli, 1968

Múdra Katarína (Sicílske rozprávky), 1982

približuje históriu jednotlivých miest a obcí medzi starodávnou Nitrou a Novými Zámkami. Prínosom je i komentovaný zoznam osobností, ktoré sa v knihe spomínajú. Už z uvedeného členenia i z výstavby Zemaníkovej povestí je zrejmé, že jej cieľom je poučať čitateľa, čo pri povestiach nemusí byť negatívom, naopak, môže sa stať ich organickou súčasťou. V ostatných rokoch v už spomínanom projekte Povestová mapa Slovenska publikovali napríklad Peter Urban (Povesti z Poľany a Podpoľania, 2020), Igor Válek (Povesti o slovenskej vode, 2019), Peter Mišák (Povesti a príbehy karpatských Rusínov, 2020), Ondrej Sliacky (Turecká studnička, 2019), Ludovít Petraško (Povesti, príbehy a povedačky z východného Slovenska, 2018), Hana Košková (Mlynárske povesti, 2018), Ján Podmanický (Kysucké povesti, 2017), Peter Vrlík – Peter Mišák (Murárske povesti a príbehy, 2015). Už zo stro-

hého vymenovania titulov vidno, že ide nielen o regionálne témy, ale i o povolania, remeslá, resp. iné oblasti života (voda, minerálne pramene atď.). V rámci projektu vychádzajú i reedície, napr. Jozef Cíger Hronský (Slovenské povesti, 2018), Mária Ďuričková (Slovenské povesti Márie Ďuričkovej, zost. Ondrej Sliacky, 2017).

Tendencie v tvorbe povestí sú teda také, že okrem veľmi kvalitných diel (vyššie spomenutých), dominuje žánrová rozkolísanosť, v súčasnosti sa už asi ani nedá jednoznačne zachovať čistota žánru. Veľakrát ide skôr o rozprávky, črty, intermezzá (nie je v nich prítomný „dokázateľne historický“ moment). Vychádza mnoho reprintov, druhé i ďalšie vydania úspešných kníh povestí, prispôsobené dnešnému jazyku (Ďuričková, Horák, Hronský). Do povestí sa dostávajú nové témy (vinohradníctvo, užší región, tematika slovenských riek, liečivé pramene, baníc-

tvo, novodobé dejiny...), nové spôsoby spracovania (subjektivizujúce komentáre, spájanie viacerých motívov do jedného celku). Povest' je zároveň tým žánrom, ktorý môže búrať bariéru nechuti čítania, môže byť návodom, ako získať dieťa (potenciálneho čitateľa) pre literatúru. Je to totižto návrat kamsi do tajomnej minulosti, k predkom, a vzťah k rodisku bude vždy stáť na silných koreňoch. Hoci v súčasnosti povesti už nie sú absolútne čistým literárnym žánrom, ich cieľom je prilákať najmä detského čitateľa k záujmu o históriu (najmä regionálnu). Čistý povestový žánr dodržiaval pri kreovaní modernej slovenskej povesti hlavne Jozef Melicher, v súčasnosti sú akýmisi strážcami čistoty tohto žánru (nemám tým na mysli konzervatívnosť, skôr rešpektovanie žánrových pravidiel v modernom šate) Ondrej Sliacky, prípadne Zuzana Zemaníková či Anton Marec. V súčasných povestiach sú prítomné tradičné i adaptačné postupy textu, zliterárnenie, pretože povest' ako žánr bola pôvodne strohým textom, správou o udalosti, interpretáciou faktov. Dnes sa od nej očakáva nielen podanie holej skutočnosti. Okrem funkcie sprostredkovať históriu sa pridáva i zábavná funkcia, novátorstvo spojené s tradíciou.

Pozoruhodnou je kniha povestí Jozefa Lenharta Čierne zlato. Povesti z Hornonitria I. (2012), ide o knižku, ktorá vyšla vo vydavateľstve Trio Publishing v rámci projektu Čítame s porozumením. Okrem toho, že trinásť povestí z hornonitrianskej oblasti o vzniku miest či niekdajších remeslách reprezentuje relatívnu čistotu súčasného povestového žánru, pridanou hodnotou je príručka Čítame s porozumením,

ktorá čitateľovi pomáha orientovať sa v texte, učí ho objavovať zmysel a hodnoty literatúry. Aj to je spôsob, ako povestový žánr priblížiť súčasnému čitateľovi. Príkladom aktuálnej povestovej knihy, ktorá je v rámci sledovania súčasného povestového žánru signifikantná z viacerých dôvodov, je kniha Ondreja Sliackeho z roku 2019 Turecká studnička (povesti z osmanských čias) – je zaujímavá témou, spracovaním, jazykom i posolstvom. Táto kniha povestí z osmanských čias je dôkazom, že i vďaka invenčnému stvárneniu povest' nie je suchým opisom historických udalostí, ale príbehom o okolnostiach večného ľudského zápasu s vrtkavou priazňou či nepriazňou osudu. V Sliackeho povestiach sú prítomné dobové (historické) slová, ktoré čitateľovi ozrejmuje vysvetlivky na konci knihy, historické reálie a poznatky o jednotlivých miestach, ku ktorým sa povesti viažu. Práve jazyk je jedným z najväčších pozitív tejto knihy, pretože je živý, šťavnatý, pre deti pútavý.

Bohatá úroda nových kníh povestí svedčí o tom, že sa ešte nevyčerpali všetky možnosti literárneho spracovania pôvodných predlôh, ale i o tom, že sa vytvárajú nové povesti, ktoré s pôvodnou folklórnou podobou súvisia len okrajovo. Každý čitateľ či literárny teoretik očakáva od povesti niečo iné. Prístup k úprave povesti je u rôznych autorov odlišný, niektorí preferujú etnograficko-folkloristický prístup (napr. Melicher, Trubíni, Zemaníková), iní viac literárne štylistický (napr. Tató, Podmanický). Regionálna história a ľudová slovesnosť je východiskom, ale autorskou licenciou sú už ďalšie úpravy textu. Zdanie povestovej autenticity autori dosahujú imitáciou

spontánneho rozprávania, ale i vsúvaním prísloví a porekadiel do epického textu, prípadne i oživením dobovou pesničkou v nárečovej podobe, nárečovými slovami, archaizmami, historizmami, ale všetko s mierou, len v takej podobe, aby to detský čitateľ prijal a akceptoval. Súčasný detský čitateľ nestrpí rozvláčnosť, viacepizodickosť, preludnenosť a prílišnú štylistickú upravenosť. Okrem didaktického rozmeru (je však žiadaný opatrný prístup, prílišné didaktizujúce vysvetľovanie odrádza detského čitateľa od čítania) je veľmi v súčasných povestiach žiadaný a prítomný humor.

Na záver by som chcela poukázať ešte na jeden problém, ktorý súvisí nielen s písaním či pretváraním povestí. Na Slovensku píše veľa kvalitných autorov, pôvodná tvorba pre deti má dlhé tradície a i v súčasnosti pôsobí na našom území veľký počet vydavateľstiev, ktoré sa snažia vydávať kvalitnú pôvodnú slovenskú tvorbu (vrátane povestí) pre deti a mladých čitateľov. V reflektovaní tejto literatúry vidím najdôležitejšiu úlohu súčasného výskumu. Už mnoho rokov považujem za veľmi boľavý problém postupné vytlačanie recenzistiky na perifériu záujmu. Je to smutné i z toho dôvodu, že kvalitná recenzistika tvorí podklad na reflexiu súčasnej literatúry, na komparáciu smerovaní literárneho vývoja, ale je i bázou pre skúmanie a zaznamenávanie literárnych dejín. Dôvody tohto dlhodobého smerovania vidím najmä v tom, že recenzie sú v zaznamenávaní publikačnej činnosti vysokoškolských pedagógov dehonestujúco podhodnotené. V tomto vidím jednu z hlavných príčin postupného miznutia recenzie ako legitímneho žánru. Špeciálne v detskej literatúre

kvalitná recenzia má i „výchovnú“ funkciu – môže napríklad pomôcť rodičovi kupujúcemu knihu pre deti zorientovať sa v širokej ponuke kníhkupectiev a umožniť mu nepodľahnúť tlaku reklamy, či inšpirovať učiteľa literatúry.

BIBIÁNA HLEBOVÁ

V slovenskej literatúre pre deti a mládež po roku 1989 sa môžeme stretnúť aj s tvorbou autorov rómskeho pôvodu, ktorí sa usilujú o nenásilné presadzovanie svojej identity (romipen) v pestrých žánroch slovesného umenia. Predstavujú však len marginálnu oblasť detskej literatúry a v podstate doteraz ani neboli predmetom serióznej literárnej analýzy. Aj napriek tomu nachádzam v tvorbe niektorých rómskych autorov motívy, ktoré dokumentujú autentický obraz inakosti Rómov v spôsobe ich života a dodržiavania vnútorných zákonov (vnútorné a vonkajšie vlastnosti špecifických rómskych postáv – čarodejnica, vajda; životný štýl, zamestnanie a bývanie, medziludské vzťahy, duchovný svet a životná filozofia), čo korešponduje s historicko-etnografickým výskumom Rómov. Identita Rómov bola do nedávnych čias prísne tabuizovaná nielen v umeleckej tvorbe, ale aj v ich každodennom živote v majoritnej spoločnosti, preto jej identifikovanie v tvorbe rómskych autorov považujem za významné. Rómske detské i dospelé postavy v umeleckých obrazoch nadobúdajú charakter špecifickosti a odlišnosti od ostatných literárnych postáv práve tým, že sú rómske, čiže iného pôvodu a sociálneho postavenia, predstavujú iný spôsob života, osobitnú hodnotovú hierarchiu.

Michal Šteinhíbel: *Za smidkou chleba*, 1971

V tejto súvislosti pre súčasného detského, mladého i dospelého čitateľa považujem za prínosné a obohacujúce čítanie rómskych rozprávok (paramisa), ktorých poetika vychádza z ľudového rozprávania Rómov. Rozprávkové príbehy mali totiž oddávna osobitné miesto a význam v každodennom živote Rómov. Rozprávky ich sprevádzali po celý život – od narodenia po smrť. Rómski rozprávači ich šírili v rôznych variantoch na svadbách, zábavách i pohreboch. Vkladali do nich svoju fantáziu, exotickú filozofiu dospelých Rómov, ich životnú skúsenosť i túžbu po šťastí a voľnosti. Sú to folklorizované autorské rozprávky, v ktorých nechýba klasický boj dobra so zlom, kde dobro, reprezentované rómskymi postavami, často víťazí nad zlom za pomoci rôznych nadprirodzených predmetov, bytostí či zvierat. V rómskych rozprávkach sa všetko personifikovalo, napr. Pán Boh chodil po svete a navštevoval chudobných, Smrť dohnala chudobných na ich kamenných cestách, Chudoba sa túlala príbytkami a pod. Veľmi častou hrdinkou v rómskych rozprávkach bola rómska matka – matka trpiaca, od-

púšťajúca, žehnajúca. Preto rozprávkové príbehy (paramisa) môžeme vnímať ako najvhodnejší umelecký prostriedok na spoznávanie inakosti Rómov, ich archetypálnej identity, hodnotového systému a životnej filozofie.

V tomto kontexte považujem za najvýznamnejších autorov rómskych rozprávok troch predstaviteľov staršej rómskej autorskej generácie. Prvým z nich je Dezider Banga (1939), ktorý vydal svoju knihu rómskych rozprávok pod názvom Čierny vlas. Cigánske rozprávky (1969). Autor ich preložil z rómčiny a literárne spracoval, čím významne prispel k zviditeľneniu špecifického rómskeho folklóru. Z Bangových rómskych rozprávok vyžaruje skromnosť, úcta k svojim predkom a celému spoločenstvu, obhajoba chudobného aj slobodného kočovného spôsobu života, spev a tanec sprevádzaný hrou na husliach, ale aj túžba po šťastí a lepšom živote, čo charakterizuje celú rómsku societu. Autor pokračoval vo svojej literárnej tvorbe aj po roku 1989 a pre mládež zostavil zbierku rómskych rozprávok pod názvom Paramisa. Antológia rómskej rozprávky (1992)

v slovensko-rómskom jazyku ako výber z vlastnej rozprávkovej tvorby i z tvorby iných rómskych autorov (J. Berky-Luborecký, H. Demeterová, M. Hübschmannová, E. Lacková, J. Ravasz, M. Reiznerová, Z. Vicianová, R. F. György, A. Rusenko), boli to rozprávky o útrapách Rómov, ich túžbe po šťastí, láske a lepšom živote.

Druhým slovenským autorom rómskeho pôvodu je Ján Berky Luborecký (1940 – 2004), ktorý poskytol priateľovi Ondrejovi Sliackemu námet pre prozaické leporelo *Tri ohnivé kone* (1990). Je to rozprávko-baladický príbeh o nezištnej láske syna k otcovi. Autor neskôr zostavil pre deti a mládež aj knihu rómskych rozprávok pod názvom *Sny o šťastí* (1994), v ktorých predstavil rómske spoločenstvo v jeho prastarých dimenziách. Rozprávky sú svedectvom jedinečnej rómskej identity, spätosti s prírodou, rodovej múdrosti, pozitívnych ľudských vlastností a vzťahov, ale aj mnohých neúspechov. Predstavujú najmä túžbu Rómov po šťastí, láske a lepšom živote.

Tretou slovenskou autorkou rómskeho pôvodu je Elena Lacková (1921 – 2003), ktorá je považovaná za prvú rómsku spisovateľku na Slovensku (písala po rómsky). Jej kniha *Rómske rozprávky/Romane paramisa* (1992) vyšla v rómsko-slovenskej jazykovej mutácii. Autorka v nej zachovala archetypálne znaky rómskej ústnej slovesnosti a jej typické motívy: údel spoločenských páriov, túžba po šťastí, láska k hudbe, spevu a tancu. V roku 1998 napísala aj rómsku rozprávku *Husle s tromi srdcami/Lavuta trén jílenca*. Do rómskeho jazyka ju preložil Ján Berky-Luborecký.

V procese spoznávania rómskej identity (romipen) popri rómskych

rozprávkach (paramisa) zaujíma dôležité miesto aj autobiografická próza, v rámci ktorej by som upriamila pozornosť na *Ludovíta Didiho* (1931 – 2013), ktorého Ondrej Sliacky pri prezentácii jeho románového debutu *Príbehy svätené vetrom s podtitulom O cigánskej duši* (2004) označil za zakladateľa rómskeho magického realizmu. V románe autor zobrazil autentický svet rómskeho etnika. Jeho rozprávačom je autor v postave malého rómskeho chlapca, ktorý ako nemanželský syn vyrastá v rozvetvenej rómskej rodine, v ktorej platia vnútorné rómske zákony. Emotívne rozprávanie a pestrá paleta charakterov naznačuje, že autora pri písaní inšpirovali nielen vlastné zážitky a skúsenosti spojené s každodennou biedou a utrpením, ale aj jeho vnútorná revolta a neochvejná túžba po lepšom a šťastnejšom živote v dospelom veku.

V obrazoch detských i dospelých rómskych postáv môžeme identifikovať autentické zobrazenie spôsobu života Rómov v komunite na periférii v spoločnosti, v ktorých rómski autori poukázali predovšetkým na ich sociálnu segregáciu, tradičný život v chudobe, ale aj na uvedomovanie si svojej inakosti a emocionálne prežívanie negatívnych postojov zo strany majoritnej spoločnosti. V dôsledku toho považujem čítanie rómskych rozprávok (paramisa) a autobiografickej prózy za vhodné a inšpiratívne s cieľom spoznávania a akceptovania inakosti Rómov v majoritnej spoločnosti, ako aj v kontexte posilňovania sebaidentifikačných snáh Rómov k vlastnému etniku. ■

Anton Habovštiak: O kaštieli v šírom poli, 1968

Najkrajšie knihy Slovenska 2020

Ceny udelené v súťaži

*Cena Ministerstva kultúry SR
vydavateľstvu*

za celkovú výtvarnú a technickú
kvalitu knihy

IKAR, a.s., Bratislava

za knihu
Biblia

*Cena Ministerstva kultúry SR autorovi
za vynikajúce ilustrácie*

Karol Felix

za knihu
Erik Ondrejčka: Za jedinou vetou

*Cena Ministerstva kultúry SR autorovi
za vynikajúcu grafickú úpravu*

Vladislav Rostoka

za knihu
Vladislav Rostoka: Cipár&Logo – et...c

*Cena ministerstva kultúry SR
vydavateľstvu za bibliofilské vydanie*

Peter Ďurík

za dielo
Alexander Sergejevič Puškin:
Voľnosť

*Cena ministerstva školstva, vedy,
výskumu a športu SR vydavateľstvu
za učebnicu*

LiberaTerra, s.r.o., Bratislava

za knihu
Ľubica Demčáková: Škola v prírode

*Cena Zväzu polygrafie na Slovensku
tlačiarňi za mimoriadne polygrafické
spracovanie*

NEOGRAFIA, a.s., Martin

za knihu
Ľubomír Longauer: Úžitková
grafika na Slovensku po roku 1918.
3. časť Mierny pokrok

*Cena BIBIANY vydavateľstvu za
najkrajšiu detskú knihu*

**Vydavateľstvo BUVIK, s.r.o.,
Bratislava**

za knihu
Jaroslava Blažková: Mačky letia
do Kanady

*Cena Slovenskej národnej knižnice
za študentskú prácu*

Alexandra Hrehová

za prácu
Alexandra Hrehová: Idey vrhajúce
tieň

Kolekcia prác študentov **Školy
umeleckého priemyslu**, Košice:

Miroslava Antolíková: Akvárium
Viktória Liptaiová: Na samote,
v lese

Adam Smotrila: Neobyčajný deň

Šimon Bakajsa: Píp Píp!

Veronika Lešková: Príbeh o malom
kabátiku

a) Vedecká a odborná literatúra

L. Rosinová: **Čistá biela (je mýtus)**

Il. Šimon Chovan, graf. úprava
Aurélia Garová, vyd. Vydavateľstvo
BRAK, Bratislava, tlač Tiskárna
Helbich, a.s., Brno

Kol.: **Dráma nie je súťaž**

Il. Miloš Kopták, fot. kolektív, graf.
dizajn Mária Rojko, vyd. Divadelný
ústav, Bratislava, tlač Bittner print,
s.r.o., Bratislava

V. Segeš – T. Klubert – M. Medvecký:
Encyklopédia vojen

Il. Daniel Gurňák a Martin Horváth,
fot. František Dostál a archív, graf.
úprava Juraj Šramko, vyd. IKAR,
a.s., Bratislava, tlač TBB, a.s.,
Banská Bystrica

K. Komorová – Ľ. Jankovič: **Knižná kul-
túra humanizmu a renesancie vo fon-
doch a zbierkach Slovenskej národnej
knížnice**

Fot. Monika Struharňanská
a Radoslav Ondrašovič, graf.
úprava Monika Struharňanská,
vyd. Slovenská národná knižnica,
Martin, tlač Tlačiareň P+M, s.r.o.,
Turany

S. Lispuchová – A. Horváthová-Čisári-
ková: **Posledný bohém**

Il. Jozef Danglár Gertli, fot. Peter
Procházka a Dušan Kittler, graf.
úprava Juraj Šramko, vyd. IKAR,

a.s., Bratislava, tlač TBB, a.s.,
Banská Bystrica

L. Kang – N. Pedersen: **Šarlatáni**

Il. a fot. Workman Publishing
Co. a Jakub Dvořák, graf. úprava
Miroslava Magulová a Pergamen,
s.r.o., Trnava, vyd. Vydavateľstvo
RAK, s.r.o., Budmerice, tlač
Polygrafické centrum, s.r.o.,
Bratislava

b) Krásna literatúra

F. Rojček: **Mám to na malíčku**

Il. dobové ilustrácie, graf. úprava
Peter Ďurík, vyd. Vydavateľstvo
Maticе slovenskej, s.r.o., Martin,
tlač P+M, s.r.o., Turany

M. Slúková: **Synchroironizovaný muž**

Il. Martina Slúková, graf. úprava
Milan Nedvěd, vyd. Vydavateľstvo
BRAK, Bratislava, tlač Tiskárna
PROTISK, s.r.o., České Budějovice

E. Ondrejčka: **Za jedinou vetou**

Il. Karol Felix, graf. úprava Mária
Rojko, vyd. IKAR, a.s., Bratislava,
tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

c) Literatúra pre deti a mládež

J. Blažková: **Mačky letia do Kanady**

Il. Martina Matlovičová, graf. úprava
Mária Rojko, vyd. Vydavateľstvo
BUVIK, s.r.o., Bratislava, tlač Róbert
Jurových – NIKARA, Krupina

M. Ábelová: **Pes Moko a jeho oko**
II. Ivana Šáteková, graf. úprava
Rado Bielený, vyd. Vydavateľstvo
BRAK, Bratislava, tlač Tiskárna
PROTISK, s.r.o., České Budějovice

P. Urban: **Povesti z Poľany
a Podpoľania**

II. Ján Kurinec, graf. úprava Igor
Štrbík, vyd. Vydavateľstvo Matice
slovenskej, s.r.o., Martin, tlač
NEOGRAFIA, a.s., Martin

B. Němcová: **Slovenské rozprávky
a povesti I., II.**

II. Igor Piačka, graf. úprava Mária
Rojko, vyd. Vydavateľstvo TATRAN,
spol. s r.o., Bratislava, tlač Těšínská
tiskárna, a.s., Český Těšín

d) Učebnice

Ľ. Demčáková: **Škola v prírode**
II. a graf. úprava Martin Hatala, vyd.
LiberaTerra, s.r.o., Bratislava, tlač
Tlačiareň P+M, Turany

e) Knihy o výtvarnom umení
a obrazové publikácie

BIBLIA

Fot. Jan William Drnek, graf. úprava
Mária Rojko a Studio Stará škola,
s.r.o., Borovany, vyd. IKAR, a.s.,
Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská
Bystrica

V. Rostoka: **Cipár&Logo – et...c**
II. Miroslav Cipár, fot. kolektív
a archív, graf. úprava Vladislav
Rostoka, vyd. Slovenské centrum
dizajnu, Bratislava a Vydavateľstvo
SLOVART, spol. s r.o., Bratislava,
tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

Ľ. Longauer: **Úžitková grafika na Slo-
vensku po roku 1918. 3. časť Mierny
pokrok**

Fot. a skeny Ľubomír Longauer,
Matej Longauer a archív, graf.
úprava Ľubomír Longauer, vyd.
Vydavateľstvo SLOVART, spol.
s r.o., Bratislava v spolupráci so
Slovenským centrom dizajnu,
Bratislava, tlač NEOGRAFIA, a.s.,
Martin

D. Vlachová – V. Beskid: **Michal Mráz**

II. Michal Mráz, graf. úprava
Mária Rojko, vyd. Galéria Čin
Čin, Bratislava v spolupráci
s Vydavateľstvom SLOVART, spol.
s r.o., Bratislava, tlač FINIDR, s.r.o.,
Český Těšín

A. Hyža: **Spiš**

Fot. Alan Hyža, graf. úprava Ivan
Štóra, vyd. arteA PPB, Bratislava,
tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

f) Bibliofilské tlače

A. S. Puškin: **Volnosť**

II. Miroslav Cipár, graf. úprava
Peter Ďurík, návrh väzby Ľudmila
Mlichová, vyd. a tlač Peter Ďurík

g) Študijné práce poslucháčov
výtvarných a polygrafických škôl

A. Hrehová: **Idey vrhajúce tieň**

II. a graf. úprava Alexandra
Hrehová, vyd. Akadémia umení
v Banskej Bystrici

Zabíjačka

II. a graf. úprava Nikoleta
Némethová, vyd. Akadémia umení
v Banskej Bystrici

BIBIANA, MEDZINÁRODNÝ DOM UMENIA PRE DETI
UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2020

15. 7. – 5. 8. 2021

Výstava ocenených kníh
a súťažných titulov
z rovnomennej
celoslovenskej
súťaže

Komisárka
výstavy:
Eva Cíferová

Realizácia:
Allan Lučenič
& kolektív

MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Výstavná sála Univerzitetnej knižnice
v Bratislave, na Michalskej 1 je otvorená denne
od 10.00 hod. do 18.00 hod.

Kolekcia prác študentov **Školy umeleckého priemyslu**, Košice:

Akvárium, il. a graf. úprava
Miroslava Antolíková

Na samote, v lese, il. a graf. úprava
Viktória Liptaiová

Neobyčajný deň, il. a graf. úprava
Adam Smotrila

Píp Píp!, il. a graf. úprava Šimon
Bakajsa

Príbeh o malom kabátiku, il. a graf.
úprava Veronika Lešková

Cesta nejen domů...

MILENA ŠUBRTOVÁ

Nakladatelství Cesta domů je na českém knižním trhu jasně profilováno zaměřením na literaturu s dříve tabuizovanými tématy smrti a umírání, zdravotního znevýhodnění, a to jak v oblasti odborné a popularizační literatury, tak ve sféře beletrie včetně produkce pro děti a mládež. Vydávání knížek s touto citlivou a nesmírně důležitou tematikou je jen jednou z mnoha záslužných aktivit Cesty domů. Původně občanské sdružení vzniklo před dvaceti lety na podporu domácí paliativní péče a postupně rozšiřovalo své působení o hospicové služby, ale také o informační kampaně týkající se důstojného umírání v domácím prostředí. Roku 2005 otevřelo první specializovanou knihovnu pro odborné i laické čtenáře, jež hned v následujícím roce obdržela cenu Ministerstva kultury ČR jako Knihovna roku.

Od počátku Cesta domů soustředila pozornost na samotné umírající klienty, ale i na jejich blízké okolí včetně dětí. Právě jim byly určeny překlady zahraničních publikací i původní tvorba vydávaná v nakladatelství Cesta domů se záměrem ukázat dětem, že smrt a truchlení patří do každodenního života. K letošním dvacátým narozeninám nadělila Cesta domů sobě i široké veřejnosti netradiční publikaci *Postůj, okamžiku*. Sestává z boxu o devíti flip-artových knížkách, jejichž malý for-

mát (15x7 cm) umožňuje pohodlnou manipulaci čtenářům všech věkových kategorií. Počet knih neodkazuje jen k pohádkově magické devítce a numerologickému významu devítky jako čísla završení a naplnění, nýbrž i k lidové pověrečnosti, podle níž kočka disponuje hned devíti životy. Devět různorodých příběhů spojuje téma umírání a smrti, časové limitovanosti a neopakovatelnosti lidského života, jinak jsou však různorodé díky osobitým poetikám autorů, které od sebe dělí několik generací v rozpětí celého půl století.

Seřadíme-li knížky podle generační příslušnosti autorů, pak první trojici otevírá současná ředitelka Cesty domů Ruth Šormová (1965), útlým výběrem glosovaných citátů z již vydaných publikací domovského nakladatelství. Knížka *Cestou...* tak tvoří zastřešující prolog, poněvadž zdůrazňuje respekt k netušenému, právo na strach, bolest i zmatek v souvislosti s pomyšlením na smrt a také připomíná možnost nechat se v posledních životních zákrutech doprovázet, neboť „soukromí a osamělost nejsou to samé“. Martina Špinková (1959), jedna ze zakladatelek Cesty domů, přispěla do souboru flipbookem *Kolo-běh*, v němž nechá čtenáře procházet i probíhat životem v tempu, které ani úmyslným zpomalováním nemůže konkurovat poklidu, s nímž se vyrovnaně šine ke svému

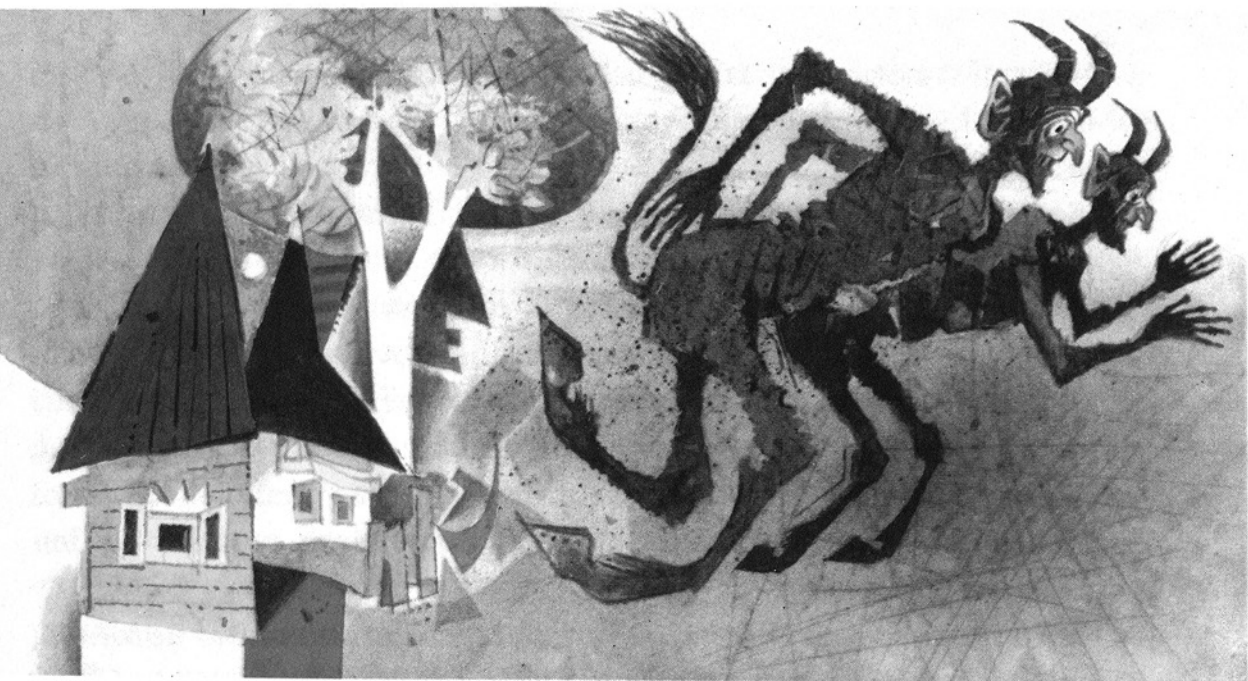
konci želva coby symbol dlouhověkosti. S motivem koloběhu je propojena i poetická skládanka Davida Cajthamla (1959) *Hledám hvězdy svých lásek*, jež smiřuje člověka se smrtí představou prostoru, který je po odchodu blízkého člověka vyplněn čistou láskou – právě takovou, z níž se rodí nový život. Cajthamlova harmonika se tak dá číst v nekonečné smyčce i v obrácené posloupnosti a hmatatelně odkazuje k životnímu cyklu.

Lucie Lučanská (1990) nechává ve svém flipbooku babičku vynést poslední kartu během rodinné partie „Prší“ a poté se již soustřeďuje na postupnou proměnu obličeje, v němž vyhasíná život, od spokojeného úsměvu přes unavené usínání až k závěrečnému neutrálnímu výrazu. Tato civilně pojatá studie umírání pracuje s filmovými prostředky vnímání času: tvář umírající babičky je zabírána jako polodetail, posléze detail; láskyplné okolí obklopující babičku mizí z obrazu a zůstává již jen její vrásčitý obličej, z něhož se vytrácí život. Ve flipbooku Štěpán-

ky Jislové (1992) *Smrt zahradníkem* se tradiční rekvizita personifikované Smrti nápaditě propojuje s motivem zahradničení. Smrt se marně ohání kosou, neboť i tam, kde přetala stvol květiny, vyraší vzápětí jiná. Proměna Smrti v zahradníka tak není absurdní, vždyť vše živé podléhá přírodním zákonitostem, jejichž součástí je i zánik. Nejzrozsáhlejší flipbook přináší výňatek z filmu *Šarkan* žilinského rodáka Martina Smatany (1991). Za loutkový animovaný snímek z roku 2019 získal nominaci na studentského Oscara a řadu dalších prestižních mezinárodních ocenění. Z filmu byla vybrána pro knižní zpracování pouze část, nicméně i ta velmi působivě a citlivě nastoluje téma umírání. Postava dědečka, jehož stáří a fyzickou křehkost symbolizuje tenká vrstva textilie a papíru, z níž je loutka vyrobena, je zachycena v okamžiku odpoutávání se od pozemské existence. Prostřednictvím papírového draka, spojnice mezi nebem a zemí, mezi dědečkem a vnukem, však může dojít k opětovnému shledání, při němž

Michal Šteinhíbel: Za smídkou chleba, 1971

Anton Habovštiak: *O kaštieli v šírom poli, 1968*

je truchlení nahrazeno smířením.

Františka Iblová (2000) uchopila téma z osobní perspektivy. *Děda Mirek* je krátkou vzpomínkou na život dědečka, jehož v posledních dnech doprovázelo hospicové hnutí Cesta domů. Motivy křídel, cesty, květin živých i sušených, a především hodin měřících čas vyvažují symbolickou nadčasovostí dokumentárnost výpovědi konstruované za pomoci rodinných fotografií. Rovněž skládanka *Časoběh* Johany Menčíkové (2000), která ukazuje v sedmi zastaveních okamžiky všedního života od dětství až po smrt, volí jako ústřední motiv, odkazující k limitovanosti existence, hodiny odtikávající čas. Plynoucí čas v přírodním koloběhu je také základní myšlenkou flipbooku *Na žebříku* nejmladšího účastníka, Vojty Horáka (2008). Jeho krtek jako prota-

gonista přírodního dění ještě nepřemítá o vlastní smrti, ale již je svědkem přirozeného konce.

Generačně seskupené knížky jsou tak i výpovědi o zkušenostmi podmíněných rozdílech v konceptech smrti a umírání, přesto však mají jedno důležité pojítko. Tím je nepředpojatost v úvahách o umírání a smrti a optimismus, jehož zdrojem je kontinuita přírodního cyklu i lidské paměti. Je dobře, že v čase covidové pandemie, kdy se smrt nečekaně a bolestivě dotkla řady rodin a téma umírání v dosud nevídané míře proniklo do sdělovacích prostředků a běžné komunikace, vznikla podobná knížka. Manipulace s ní je více hrou než čtenářským zážitkem a možná i díky tomu bude pro řadu rodičů snazší téma odchodu ze života spolu s dětmi otevřít. ■

Odišiel v čase padajúcich hviezd

Za Jánom Turanom
(13. február 1932 – 14. august 2021)

MAGDA BALOGHOVÁ

*Ty, biela briezka, skloň sa níž,
ty budeš jeho tichý kríž,
na ktorý budú sadat pinky.*

(Ján Turan: Biele ticho)

O pol roka by sme chystali laudáciu k jeho deväťdesiatke, žiaľ, básnik Ján Turan nás predišiel do večnosti.

Medzi jeho prvou (Jar, 1954) a poslednou knižkou (O strašiačikovi, ktorý mal deduška, 2018) uplynulo vyše šesťdesiat rokov. Patril k tým šťastným seniorom, ktorým vek neuberá zo sviežosti mysle, a tak Slovník spisovateľov pre deti a mládež (2009) bude treba doplniť o knižky Rozprávky štrbavej opičky (s J. Šrámkovou, 2009), V rozprávkovej krajine hádaniek (2009), My tri myšky mytrišky (2011), Hop zo škôlky do škôličky (s J. Šrámkovou 2012), Smelá Apolienka (2012), S nosom od zmrzliny (2014), Zo zlatého krčiažteka (2018), O strašiačikovi, ktorý mal deduška (2018). Mal viac plánov i rukopisov, než stačili prijať vydavateľstvá. Dokončil zamýšľaný výber (ako vpravieval s čiernym humorom „k nedožitej“ deväťdesiatke) Rozprávková taška Janka Hraška plná básniček.

Do poézie vkladal úsmevné príhody, témy z prírody i života detí, pripútaval ich ako dobrosrdečný sprievodca hrami, prírodou i básnickými výmyslami. Detské výčiny, vtip, lahučké rýmy a ťažká motanička slabík na hru pre jazýček, hádanky. Sú rytmicky prítažlivé, mnohé zhudobnené. Čitateľovi zväčša mladšieho školského veku adresuje v komponovaných knižkách popri poézii i prózu ukotvenú vo vlastnom detstve, s posolstvom humanity a dobra, v ktorej je trochu veselosti, nostalgie a lyriky.

Ján Turan bol dlhoročným vedúcim redakcie pôvodnej tvorby vo vydavateľstve Mladé letá (1958 – 1976) i šéfredaktorom Slniečka (1971 – 1983, 1987 – 1990). Jeho meno je v tiráži stoviek kníh, v mnohých ako zostavovateľ, v iných ako prekladateľ (z tvorby S. Michalkova, A. Bartovej, S. Maršaka, J. Skácela, V. Čtvrťka). Bol organizátorom literárneho života, garantom mnohých mladých či začínajúcich autorov (Ján Navrátil, Jozef Pavlovič, Rudolf Dobiáš, Daniel Hevier, Štefan Moravčík, Jozef Jakubovec, Ondrej Sliacky). Až po dlhom čase sa ukázalo, že v politicky komplikovaných normalizačných

Múdra Katarína (Sicílske rozprávky), 1982

rokoch zaštilil viacerých proskribovaných autorov: utajene, s jeho vedomím prekladali (Jozef Bob), písali lektorské posudky (P. Števček), na nevydateľné rukopisy, aby im tak prispel na živobytie.

Časopis Slniečko prevzal v normalizačných rokoch po Márii Ďuríčkovej – udržal v rámci možností jeho slovenskosť a vernosť tradícii. Usiloval sa, aby bolo vydavateľskou dielňou, otvorenou aj mladým autorom. Popri redigovaní Slniečka bol i riaditeľom Štátneho bábkového divadla, predtým Poetickej scény. V sedemdesiatych rokoch patril k frekventovaným autorom textov populárnej hudby.

Blahodarným teritóriom jeho inšpirácie bola bratislavská záhrada na Podkerepuškách, odkiaľ nosieval ešte spod snehu, ešte pred snežienkami, prvé podbele, v lete jahody a podjeseni slivky: tu rástli jeho básnické kvety, bledule, astrý a hrachory od predjaria do jesene.

Môj prvý šéf, ktorý ma spočiatku do redakcie nechcel (a prozreteľne ma usalašil v korektorni, kde som sa rada a rýchlo učila), mi potom skoro až do

konca, kým vládol, telefonoval a sprítomňoval krásne mladoletácke roky. Neraz sa vyspovedal z rozčarovania nad mlčanlivosťou redakcií, kam posielal básničky, ale neraz a rád mi recitoval svoje najnovšie verše. (Takmer polstoročie opatroval moje prvé básnické prstoklady – ktoré som ja už dávno zničila – a vrátil mi ich zredigované až pri poslednom stretnutí pred tromi rokmi...) Neraz som potom siahla do police s poéziou po jeho zbierku pre dospelých *Nežne* (1982). Pre mňa najelektrizujúcejšiu a najzažitejšiu horúcoletnú zbierku. Završoval ju v čase padajúcich hviezd – perseíd, k svojej päťdesiatke. Boli dni, keď vošiel do sústredeného ticha našej pracovne, pobzeral sa, pousmial, možno niečo poznamenal, a keď sa kolegyne neďivali (ale dobre všetko videli kútikom oka), šuchol mi do stránok rozredigovaného rukopisu svoj ešte preškrtný prvopis básne. (Básnická škola dokorán!) Novonarodená báseň má v sebe sladkosť vzniku. Janko dobre vedel, že sa vydarila, ale chcel aj počuť aj vidieť, či jeho vzbĺknutie zapaluje.

Uprostred augusta (príznačne tiež v čase padajúcich hviezd) navždy osirel breh jazierka Rohlík na Trávníkoch, kam chodieval kŕmiť labute a žialiť nad krdlíkmi kačičat, čo kántrila zlovestná šťuka. Podkerepušky neosireli celkom, osídlené básňou (i básnikom o generáciu mladším) synom Andrijanom. To on nás básňou (uverejnenou v Slovenských pohľadoch, 7-8, 2021) pripravil na najsmutnejšiu správu veršami, že odchádzajúci otec-muž „ešte nikdy nebol Bohu tak nebezpečne blízko...“ Kto tušil, že tie verše sú takou nalievavou správou o prichádzajúcej ostrej bolesti a smútku... ■

Ján Turan

MAREK VADAS

Krutá Marta

Bratislava, OZ Brak, 2020, il. Daniela Olejníková

„Priznajte sa, kto z vás už poťahal mačku za chvost?“ Táto otázka nemá byť karhaním, no ak si spomenieme na vlastné prvé kontakty so zvieratami, asi uznáme, že sa veru nezaobišli bez trošky bolesti. Ťahaním mačky za chvost, naháňaním sliepok či iného vtáctva po dvore sme si v detstve akýmsi zvláštnym, ťažko vysvetliteľným spôsobom naplňali svoju potrebu dobrodružstva. Práve túto čudnú záľubu bolestivej hry so zvieratami odhaľuje vo svojej najnovšej knihe *Krutá Marta* (2020) Marek Vadas. Tento obrazovo-textový naratív, hrajúci veselými huncútstvami a pútavo pestrými ilustráciami Daniely Olejníkovej, priláka témou i jazykom najmä najmladších recipientov, pre ktorých je spomínaný spôsob hry tak príznačný.

Krutá Marta – tak nazývajú zvieratá protagonistku príbehu dievčatko Martu, ktorá trávi letné prázdniny na starokinom dvore naozaj nevšedným spôsobom – s potešením trýzni zvieratá na dvore všakovakými spôsobmi: „ešte ten večer stihla Marta vyťahat mačku za chvost a nepekne oklamala prasiatko, akoby bez toho nemohla spokojne zaspať“. Marta, tak ako mnohé deti, v tejto drsnej hre nachádza potešenie, nevedomujúc si pocity zvierat – „zdalo sa jej, že všetko je iba hra, a vôbec nepremýšľala nad tým, či sa zvieratám pozdáva rovnako ako jej“. Na týranie reagujú zvieratá rôzne – niektoré sa snažia pred Martou ukryť, iné sa ju snažia poučiť o tom, ako má hra správ-

ne vyzerat, ďalšie zas rezignujú: „Koza sa už poberala k bránke, že sa odšahuje k susedom, ale stará mama ju pristihla a doviedla naspäť“, no nakoniec sa rozhodnú Marte pomstiť. V tomto príbehu teda zvieratá neostávajú nemými bezbrannými tvormi a rozhodnú sa protagonistku potrestať, nie však veľmi prísne, len tak akurát: „vraj Marta je ešte malá a stačí ju dôrazne pokarhať“. V danom momente začína pre Martu troška strašidelná, no pre čitateľov zábavná a dobrodružná zvieracia príučka, na ktorú Marta (a hádam aj detskí čitatelia) len tak nezabudne, keď „na vlastnej koži zistila, čo cítia ony, keď ich trápi“.

Napriek tomu, že z textu môžeme celkom jednoznačne určiť jej formatívnu intenciu spočívajúcu v budovaní priateľského vzťahu a správania sa k zvieratám, výchovnosť neprichádza cez explicitné poučenia, nariadenia či karhanie, ale celkom inak – skrz to, že autor vložil hlas nemým tváram a nechal zvieracie postavy vraviť o svojich pocitoch. Tým, že Vadas povýšil zvieratá na bytosti schopné vyjadriť svoje pocity, detský čitateľ získava pohľad druhej strany, ktorý v bežnom živote nemá možnosť vidieť či počuť, a zisťuje, ako sa cíti zviera pri trýzňovej hre. Inštruktívnosť textu je teda násilne naplnená vďaka rozprávaniu príbehu z perspektívy zvierat, čím sa čitateľ oboznamuje a vcituje do inak nepoznaných pocitov. Okrem dominantnej témy – etiky vzťahu k zvieratám, však kniha ukazuje aj na silu spolupráce v mikrosvete zvierat.

Výrazným komponentom knihy, vyplývajúc už zo žánru, tzv. picture book, je ilustračná zložka. Napriek tomu, že kniha je útla s minimalisticky

Rudo Moric: Explózia, 1974

pôsobiacim textom, čitateľ pri nej môže stráviť dlhší čas objavovaním nepovedaného, ktoré je premyslene ukryté v obrazoch. Ilustrácie teda neduplikujú text, ale ponúkajú jeho rozšírenie, obohatenie, nesú v sebe huncútstva protagonistky vo farebnej obrázkovej skrývačke. Ilustrátorka Daniela Olejníková zvolila pre dielo neónové farby s dominanciou ružovej, žltej a modrej, možno na prvý pohľad nehodiacich sa k predstave obrazu zvieracieho dvora. Neónové farby však z nášho pohľadu zračia divokosť, protest zvierat voči nevhodnému zaobchádzaniu, a preto ružová mačka či modrá koza nepôsobia rušivo, ale naopak, trefne vystihujú ideu farebného – „rebelujúceho zverinca“. Pozoruhodným aspektom obrazovej zložky je tiež to, ako intenzívne dokázala ilustrátorka vdýchnuť do tváří zvierat emócie, čím umocnila zobrazenie zvierat ako cítiacich bytostí.

Kniha *Krutá Marta* (2020) je symbiotickým spojením kvalitného textu a ilustrácie a hoci tematizuje celkom náročnú tému, nepôsobí karhavým či smutným dojmom, ba priam naopak, podáva dieťaťu tému jemne s nadsádzkou humoru, veselosti, či dobrodružstva v troške strachu.

PATRÍCIA KARNIŠOVÁ

LORENZ PAULI

Rigo a Róza. 28 príbehov zo ZOO a zo života

Bratislava, Perfekt, 2020, il. Kathrin Schärer, prel. Ján Jambor, 122 s.

Lorenz Pauli a *Kathrin Schärerová* sú slovenskému čitateľovi takmer neznámi. Ide o švajčiarskeho spisovateľa z Bernu a o talentovanú učiteľku

výtvarnej výchovy z Bazileji, ktorá získala mnohé medzinárodné ocenenia a vystavovala aj na Bienále ilustrácií Bratislava. Nemecký text L. Pauliho do slovenčiny excelentne pretlmočil prešovský germanista Ján Jambor.

Mená Rigo a Róza, tvoriace lapidárny titul knihy, pomenávajú jej dvoch animálnych protagonistov. Rigo je starý leopard žijúci v klietke zoologickej záhrady. Z poznámky v tiráži sa dozvedáme, že jeho prototypom bol naozajstný leopard perzský, ktorý žil od narodenia (1993) až do svojej smrti v lete 2010 v bernskej ZOO a ktorého smrť oplakali všetky švajčiarske noviny. Róza je obyčajná malá myš, ktorá sa k nemu do klietky jedného dňa pripletie. 28 krátkych príbehov je rozprávaním o tom, čo tieto dve postavy spolu prežijú – lepšie povedané: o čom komunikujú, ako sa vo svojich reakciách navzájom provokujú k uvažovaniu, filozofovaniu o rozličných drobných i veľkých pravdách života, ako sa vo svojich postrechoch a otázkach dopĺňajú, takže to, o čom sa v príbehoch hovorí, dáva zmysel len v ich vzájomnej interakcii.

Každý z pôvabných a vtipných rozhovorov tejto figurálnej dvojice nesie určité „rigo-rózne“ posolstvo do života: malú, obyčajnú múdrosť či nenápadne podanú morálnu zásadu. Epizódky zostávajú úsmevné, hoci hodnoty, ku ktorým sa vyjadrujú, sú dôležité a vážne.

Čitateľ si možno položí otázku: AKÉ drobné životné múdrosti a (najmä morálne) pravdy vlastne autor vyjadril v príbehoch a AKO to vyjadril? Keď sa napr. v úvodnom príbehu v Rigovej klietke znenazdajky objaví malá myš, bedákajúca preto, lebo zo strachu pred

zlými zvieratami nemôže spať, začína sa črtať autorova naratívna koncepcia postavená na kontraste. V predmetnej epizóde je to kontrast medzi rozvážnosťou dospelého tvora či pocitom nadradenosti veľkého predátora (*Rigo sa zamyslel: „Mám ju zožrať alebo sa jej niečo spýtať? Spýtam sa. Zožrať ju môžem aj potom. Naopak by to šlo ťažko.“*, s. 5) a naivnou nevedomosťou malého, bezradného tvora (*„Nemôžem spať,“ zavzlykala myš. „Prečo?“ „Lebo sa bojím zlých zvierat.“*, s. 5). Takýto kontrast autor vtipne rozvinul do paradoxu: malý tvor hľadá ochranu u svojho predátora. Najprv sa mu postažuje (vyššie citovaný dialóg) a následne ho poprosí o ochranu (*„Ale možno by si ma mohol ochraňovať?“ poprosila myš, s. 6*), bez opýtania sa mu usadí na kožuchu (*„Chýba mi niečo mäkké, aby som sa pritúlila...“*, s. 6), zmanipuluje ho, aby ju prikryl chvostom (*„Bolo by mi milé, keby si ma prikryl...“*, ibid.), ba aj k tomu, aby jej zaspieval uspávančku (*„Zaspievaš mi pieseň?“*, ibid.). Napokon sa ešte uistí: *„Určite neprídu nijaké zlé zvieratá?“* (ibid.). Paradox tejto situácie nenápadne pointuje Rigova odpoveď: *„Celkom určite,“ povedal Rigo a zívól, až sa mu zuby zablyštali.“* (pozn. Z.S., s. 8).

Jednotlivé epizódy možno čítať ako podobenstvá; v citovanom prípade ako podobenstvo o odzbrojujúcej sile bezbrannosti slabých, o tom, že je ťažké až nemožné (rozhodne však nemorálne) sklamať, zničiť dôveru tých, ktorí nám ju preukazujú. Vzájomná dôvera je zdrojom ohľaduplnosti, ktorá nedovolí ubližovať. Preto Rigo konštatuje: *„Keby som ťa teraz roztrhal, zabil by som aj dôveru. A to nemôžem“* (s. 16). Z druhej strany zasa

prichádza odpoveď: *„Nemôžem sa ťa báť, lebo ti dôverujem.“* (s. 17). Podobnosťami o svete a vzťahoch v ňom sú aj príbehy o tom, ako si vytvárame názor o iných a prikrášľovaním „vylepšujeme“ obraz svojej osoby v očiach tých, ktorým sa chceme zapáčiť, alebo príbehy o pôvabe rôznorodosti sveta, či o tom, že ak niekoho máme naozaj radi, zostávame s ním spojení, aj ak sme navzájom vzdialení. Príbehy nám ukazujú, ako v kontaktoch s inými poznávame svet, rastieme, rúcame svoje stereotypy, otvárajú sa nám nové priestory mravnosti vzájomných vzťahov, učíme sa vzájomnej tolerancii, ba nájdeme v nich aj správu o tom, čo je to vlastne tvorivá imaginácia (*„... môžeme si niečo vymyslieť, niečo úplne nemožné, a potom si to predstavíme a v našom vnútri to zrazu bude celkom skutočné.“*, s. 119) alebo rezponzia v estetickom zážitku (*„Príbeh sa skončiť nemusí. Môžeš ho prestať rozprávať. A s troškou šťastia príbeh napriek tomu pokračuje. V našom vnútri.“*, s. 121). Preto sa pri čítaní týchto príbehov netreba ponáhľať. Každý z nich totiž doznieva a pokračuje „v našom vnútri“.

Na začiatku sme konštatovali, že v knihe nevystupuje nikto iný, len Rigo a Róza. Rovnako je to aj s väčšinou ilustrácií; okrem niekoľkých prípadov sú na nich spravidla len hlavné postavy. Pri čítaní knihy sa oplatí pozorne si všímať reč tváre a tela postáv – dotvárajú ich charaktery, vzťahy medzi nimi aj atmosféru príbehov. Textovo aj ilustračne (motívmi) má kniha blízko k minimalizmu, ale významy v nej ukryté sú bohaté a v súčasnom svete výsostne aktuálne.

ZUZANA STANISLAVOVÁ ■

Boli sme online

GABRIELA MIKULČÍKOVÁ

Programy Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY Nakukni! a Nebojsa v knihe!

Náročné obdobie v spoločnosti nás v Centre detskej literatúry, čítania a SK IBBY prinútilo – napriek našim zámerom pracovať v priamom kontakte s účastníkmi vzdelávacích programov – siahnúť po technológiách a využiť ich vo väčšej miere, než by sme si to želali. Tak sa stalo, že obľúbené vzdelávacie projekty *Brána knihy otvorená* a *Čítame v priestore knihy* pre učiteľov, knihovníkov, rodičov a záujemcov zo širokej verejnosti, ktoré sa tešili veľkej obľube, sme museli prerušiť a pripraviť ich online alternatívu. Pôvodné programy však boli „stavané“ na priamu interakciu a fyzický kontakt: na seminároch sme počúvali, diskutovali aj spoločne tvorili (maľovali, písali texty, pracovali s harmóniou hlasov a imitovali ráno v lese a pod.) nebolo preto možné v rovnakom duchu pokračovať. Preto sme na „dialľkové stretnutia“ vytvorili nadväzujúce programy *Nakukni!* a *Nebojsa v knihe!*, ktoré sme začali realizovať od októbra minulého roka. Zachovali sme princíp dvoch programov s rozdielnym prístupom a výberom kníh podľa veku detí, s ktorými pracujeme. Program *Nakukni!* (podobne ako *Brána knihy otvorená*), je určený dospelým klientom, ktorí pracujú s najmenšími deť-

mi a predškolákmi. Program *Nebojsa v knihe!* je vhodný (alternatíva k programu *Čítame v priestore knihy*) pre dospelých záujemcov, ktorí sa venujú deťom v mladšom a staršom školskom veku. Oba online programy navštevovali od októbra 2020 až do júna 2021 výlučne absolventi programov *Brána knihy otvorená* a *Čítame v priestore knihy*, nakoľko sme využívali vedomosti a poznatky v nich nadobudnuté a boli teda akousi praktickou „nadstavbou“.

V online kurzoch sa vytvorili skupiny účastníkov, ktorých sme už osobne poznali. Boli medzi nimi učiteľky, knihovníčky, pracovníčky zo školských klubov detí, mamičky na materskej dovolenke, vysokoškolskí pedagógovia a aj babičky, ktoré sa chceli naučiť niečo nové, napr. ako kultivovane čítať s vnúčikom a využiť potenciál, ktorý kniha deťom ponúka. Špecifikom online programov bolo, že sme (raz mesačne 90 minút) pracovali výlučne s jednou vopred dohodnutou knižkou, a niekedy aj na viacerých samostatných seminároch s tou istou. Knižky vyberala lektorka Timotea Vráblová podľa zámeru: na čo chcela upriamiť pozornosť, čo vyzdvihnúť, s čím pracovať – napr. nasvietila danú situáciu, tému, postavu či dej z iných uhlov pohľadu.

Anton Habovštiak: O kaštieli v širom poli, 1968

Predvádzala, ako knižku využiť pri práci s jedným dieťaťom, resp. ako inak s ňou pracovať, ak máme skupinu detí. Motivovala účastníkov zamýšľať sa nad tým, aké vlastné inovatívne formy a nástroje by mohli pri práci s knihou použiť, aby deti dokázali priviesť jednak k záujmu o samostatné čítanie, k lepšiemu porozumeniu textu, ale tiež k hlbším úvahám nad príbehmi, postavami, rôznymi prostrediami a tiež uvažovať nad presahmi do ich vlastných životných príbehov.

Nie všetky knihy, s ktorými sme na seminároch pracovali, patrili medzi kvalitnú „odporúčanú“ literatúru pre deti. Venovali sme sa aj takým knižkám (aj na základe požiadaviek samotných účastníkov), ktoré boli niečím kontroverznými, pre deti menej vhodné, resp. ku ktorým účastníci potrebovali zaujať postoj, zorientovať sa, prípadne sa naučiť aj s menej podnetnou knižkou pracovať a vyťažiť z nej maximum.

V rámci programu o čítaní s najmenšími deťmi a predškólakmi sme na seminároch Nakukni! pracovali s knižkami: Imra Weinera *Kráľa Rozprávky pre Elise*, Jána Navrátila *Maličká básnička*, Maurice Sendaka *Kde žijú divé zvery*, Eleny Ferrante *Pláž v noci* a Vladimíra Sutejeva *Rozprávky a obrázky*. Na seminároch Nebojsa v knihe! o čítaní s deťmi v mladšom a staršom školskom veku sme sa postupne venovali povestiam Ondreja Sliackeho z knižky *Turecká studnička*, knižkám Karla Čapka *Rozprávky o psíčkovi a mačičke*, Ľubomíra Feldeka *Veľká kniha európskych rozprávok*, Valentína Šefčíka *Bola raz jedna láska* a Ľubomíra Feldeka *Hra pre tvoje modré oči*. Pozornosť a výrazný priestor sme na seminároch venovali aj ilustračnej zložke kníh pre deti a mládež, ktorá je detskými čitateľmi chápa-

ná často len ako obrazový doplnok príbehovej/textovej časti knihy. Ilustrácie sa však dajú (a aj majú) čítať, dotvárať, dá sa s nimi hrať, meniť ich a odhaľovať v nich skryté tajomstvá, rovnako ako pri čítaní textovej zložky kníh.

Na záver pripájame časť mailu od účastníčky Zity M., ktorá reagovala na online programy Nakukni! a Nebojsa v knihe!:

„Som veľmi potešená, že som sa na vašich seminároch mohla zúčastniť, duševne a aj duchovne mi pomohli práve v období, keď som pociťovala potrebu vzdelávať sa a "nasat" do seba poznatky o detskej literatúre, najmä ako s ňou pracovať s deťmi, v mojom prípade s vnučkou: Som veľmi šťastná, že som vás spoznala,... pred rokom na konferencii o materskom jazyku v Univerzitetnej knižnici v Bratislave. Pamätám si, ako všetko vo mne s úžasom kričalo: „Kto to tak zanietene a pritom s hlbokými poznatkami o detskej literatúre, ale aj o psychike detí prednáša? To sa aj takto dá? Úplne inak, ako som doteraz zažila a pritom profesionálne, milo a najmä veľmi uveriteľne. Toto som vnútorne hľadala, takto chcem s knižkami pracovať so svojou vnučkou... Začala som vás sledovať, čítam vaše hodnotenia detskej literatúry, sledujem vaše Centrum na webe a verím, že sa s vami stretnem na mnohých podujatiach, ktoré BIBIANA organizuje pre deti. A už sa nemôžem dočkať, kedy do BIBIANY ten môj malý zázrak (vnučku, pozn. red.) dovediem. Ďakujem a želám vám veľa tvorivých síl.“

Ďakujeme za dôveru a priazeň a prajeme sebe aj všetkým nám veľa ďalších spokojných návštevníkov a nech môžu byť brány BIBIANY otvorené už bez obmedzení. ■

Rudo Moric: Explózia, 1974

VÝSTAVY V BIBIANE

OD HRAČKY PO HRAČKU

Dobre navrhnutá a kvalitne vyrobená hračka podporuje a rozvíja cit pre krásu, účelnosť i empatiu. Prehliadka našej výstavy začína reprodukciou obrazu Pietera Brueghela, na ktorej môžu deti hľadať hry, ktoré sa hrajú dodnes. Ďalej tu nájdú repliky historických hračiek podľa archeologických nálezov, ikonickú technickú hru s názvom Merkur, ktorá sa vyrába od r. 1920 až dodnes, mesto z veľkej farebnej skladačky, domček pre bábiky a plyšového medveďa, ale aj plastové hračky z minulého storočia od známej návrhárky Libuši Niklovej. Zoznámia sa s hračkami našich súčasných dizajnérov, a môžu si navrhnuť aj vlastnú hračku. Interaktívna výstava o hračkách je príspevkom BIBIANY k Roku slovenského dizajnu, vyhláseného MK SR.

Námet a scenár – I. Abrahamfyová; výtvarné riešenie – R. Bezák; grafika – S. Brezinová; dramaturgia – V. Marákyová.

Termín: 17. 9. 2021 – 20. 2. 2022

TICHÉ PUTOVANIE

Hravá a inšpiratívna výstava ponúka cestu svetom „tichých“ kníh, pochádzajúcich z rôznych krajín sveta. Tiché knihy, tvorené len z obrázkov bez textu, predstavujú u nás málo známy žáner detskej literatúry. Detský návštevník má jedinečnú príležitosť na hľadanie, objavovanie a poznávanie príbehov ukrytých v obrázkoch. Celkom 130 titulov z celého sveta, od leporel cez obrázkové knihy pre najmenších až po dobrodružné príbehy a grafické romány, prináša široké spektrum pozoruhodných kníh rôznych umeleckých žánrov od výnimočných svetových ilustrátorov. Vďaka aktivitám (cestovateľský denník, príbehové kocky, dotyková hra, tieňové divadlo, puzzle a skladačky atď.) iniciuje spoločné hry, ale aj rozhovory a zážitkové učenie pre jednotlivcov, rodiny i kolektívy v Galérii Dušana Rolla v BIBIANE.

Námet – H. Ondrejčková; scenár – J. Michalová; výtvarno-priestorové riešenie – Z. Kadlčáková; dramaturgia – V. Marákyová.

Termín: 22. 7. – 10. 10. 2021

B AKO BIBIANA

Výstava k okrúhlym 30. narodeninám BIBIANY hravou formou predstavuje jednotlivé tvorivé oddelenia, ktoré celé roky približujú umenie deťom. Aj tentoraz sme vytvorili veselú, ale najmä inšpiratívnu atmosféru, typickú pre „bibianske“ projekty. Deti tu nájdú napr. veľký obraz BIBIANY s okienkami, za ktorými sa skrývajú rôzne prekvapenia. Zahrajú sa s filmovou technikou v priestore venovanom Bienále animácie Bratislava (BAB), zabavia sa s ilustráciami z Bienále ilustrácií Bratislava (BIB), spoznajú knižné zázraky a zasadnú za veľký narodeninový stôl s tvorivými „dobrotami“. A napokon nazrú do ďalekej budúcnosti BIBIANY. Jednoducho – nájdú tu veľkú herňu s fantazijnou atmosférou.

Námet a scenár – A. Petrovická Broadhurst; výtvarné riešenie – M. Dubravay; dramaturgia – V. Marákyová.

Termín: do 31. 1. 2022

On the occasion of the centenary of Ferdinand Hložník's birth, art journalist and literary critic Peter Naščák publishes an essay on the life and work of the exceptional Slovak painter and illustrator named after the place of the artist's birth, *Svedernický zázrak* (*A Miracle in Svederník*). When two brothers, Vincent and Ferdinand, are born in a small village in the north-west of Slovakia into a family of an ordinary carpenter and both become icons of modern Slovak art, it is truly a miracle.

JUDr. Dušan Roll was an important personality of Slovak culture and especially children's culture. But not only the Slovak one. Dušan Roll was a co-founder of the *Biennial of Illustrations Bratislava*, chairman of a prestigious *H. Ch. Andersen Awards* jury and the president of IBBY. Peter Tvrdoň, director of BIBIANA, recalls his merits in his *Last Letter to One of the Last Great Ones*.

The jubilee anniversary of important publishing house *Buvik*, founded three decades ago by editor Mária Števková, poet Daniel Hevier and illustrator Svetozár Mydlo, is commemorated in the article entitled *Buvik nebuviná* (*Buvik Is Not Sleeping*) by columnist and literary critic Alexander Halvoník.

A study carried out by Dávid Dziak from the Faculty of Pedagogy of the University of Prešov, symbolically entitled *Poklady a prázdne truhlice* (*Treasures and Empty Chests*), evaluates Slovak poetry for children in 2020. It presents „chest of gold“, „silver“ and „bronze“ and finally „empty chests“, which, fortunately, are not numerous.

The jubilee of Bibiana's editor-in-chief, Professor Ondrej Sliacky, was congratulated by the director of BIBIANA, Peter Tvrdoň, in a letter entitled „*For the 50th anniversary of his 30th birthday*“.

Professor Marta Žilková also commemorates Professor Sliacky's jubilee in her essay *A predsa sa točí* (*And Yet It Spins*).

Ján Gallik, in his expert article *Poveš ako túžba či sen* (*A Tale as a Desire or a Dream*), introduces Ondrej Sliacky's latest book *Najkrajšie slovenské povesti* (*The Most Beautiful Slovak Tales*), which presents to the younger generation a precious part of our spiritual heritage – tales, legends, fairy tales and fables.

In an article entitled *Musí to byť zodpovedné a dôsledné* (*It Must be Responsible and Thorough*), theatre historian Lenka Dzadiko-

vá from the Theatre Institute in Bratislava interviewed puppeteer and costume designer *Eva Farkašová*, who designs puppets and costumes for productions in Slovakia and abroad.

Dávid Dziak is the editor of the survey *Kánony a kanóny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1989* (*Canons and Canons of Slovak Literature for Children and Youth after 1989*). In it, he gave space to Eva Vitězová, professor at Trnava University, who notes that in the 1990s there was an increase in the creation of tales in Slovakia, and to associate professor Bibiana Hlebová from the Department of Special Education at the Faculty of Education of the University of Prešov, who analyses the work of Roma authors who strive to assert their identity (*romipen*) in diverse genres of verbal art.

The national competition The Most Beautiful Books of Slovakia has already seen its winners. On pages 54-57, we present the list of the Most Beautiful Books of Slovakia and the list of awards for 2020.

Milena Šubrtová in a regular section *Listy spoza Moravy* (*Letters from beyond Moravia*) in the article *Cesta nejen domů* introduces the publishing house *Cesta domů*, which focuses on books dealing with death, dying and handicaps. On the occasion of the 20th anniversary of its existence, it has published a flip-art publication *Postěj okamžiku* with nine books written by different authors, which is presented by Šubrtová.

On the final page readers will find information about exhibitions in BIBIANA.

Odišiel v čase padajúcich hviezd (*Gone in the Time of Falling Stars*) is Magda Baloghová's obituary for the poet Ján Turan (died in August 2021), who would soon have celebrated his 90th birthday.

In *reviews*, Patrícia Karnišová presents Marek Vadas's book *Krutá Marta* (*Cruel Marta*) and Zuzana Stanislavová reviews Lorenzo Pauli's book *Rigo a Róza, 28 príbehov zo ZOO a zo života* (*Rigo and Rosa, 28 Stories from the Zoo and from Life*).

Gabriela Mikulčíková in the section of the Centre for Children's Literature, Reading and SK IBBY in the article *Bolí sme online* (*We were online*) informs about the programmes *Nakukni* and *Nebojsa v knihe*, which were created by the Centre during the online pandemic for the fans of seminars on reading with children.

